

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Лихова С.Я.

«___» _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правоохоронна діяльність»

Тема: «Кримінально-правова характеристика некорисливих злочинів проти власності»

Виконавець: студент 2 курсу, групи ПР-202 Вакаров Олександр Сергійович

Керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права і процесу
Лихова Софія Яківна

Київ–2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет

Кафедра кримінального права і процесу

Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Лихова С.Я.

«____» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Вакарова Олександра Сергійовича

1. Тема роботи «Кримінально-правова характеристика некорисливих злочинів проти власності», затверджена наказом ректора від 24 вересня 2020 р. № 1771/ст.
2. Термін виконання та захисту роботи: з 05 жовтня 2020 р. по 13 грудня 2020 р.; з 21 грудня по 27 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти, нормативно-правові акти міжнародного характеру, узагальнення судової практики.
4. Зміст пояснювальної записки: в кваліфікаційній роботі розглянуті питання систематизації злочинів проти власності. Основна увага приділена окремій групі цих злочинів, а саме некорисливим посяганням на власність. Дана кримінально-правова характеристика відповідних юридичних складів злочинів.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 01.10.2020	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 05.10.2020	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 26.10.2020	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 30.10.2020	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 11.11.2020	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 20.11.2020	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 29.11.2020	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензії	до 05.12.2020	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 10.12.2020	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 05.10.2020 р.

Керівник кваліфікаційної роботи д.ю.н., професор, завідувач кафедри
кримінального права і процесу

_____ Лихова Софія Яківна

(підпис)

Завдання прийняла до виконання _____ Вакаров Олександр Сергійович

(підпис)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Кримінально-правова характеристика некорисливих злочинів проти власності» 106 сторінок, 134 використаних джерел.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, СКЛАД ЗЛОЧИНУ, ВЛАСНІСТЬ, КОРИСЛИВИЙ МОТИВ, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони власності від некорисливих посягань в Україні. Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика некорисливих злочинів проти власності.

Метою дослідження є здійснення комплексної кримінально-правової характеристики складів некорисливих злочинів проти власності та визначення проблем їх кваліфікації.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано такі методи: діалектичний метод; метод історичного аналізу; формально-юридичний метод; системно-структурний метод; догматичний; формально-логічний метод. Обрані методи дослідження використовувалися в їх діалектичному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Власність складає економічну основу життя суспільства, а тому одним із завдань держави є захист прав власників від будь-якого неправомірного втручання та належне забезпечення охорони власності. Конституція України проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності (статті 13, 41 Конституції України).

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати у навчальному процесі, підготовці проектів нормативно-правових актів, правозастосовній практиці.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕКОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	11
1.1. Поняття та види некорисливих злочинів проти власності.....	11
1.2. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за некорисливі злочини проти власності	20
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НЕКОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	30
2.1. Об'єкт та об'єктивна сторона некорисливих злочинів проти власності.....	30
2.2. Суб'єкт та суб'єктивна сторона некорисливих злочинів проти власності	55
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НЕКОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ	70
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах корінних соціально-політичних та економічних перетворень, реформування всіх сфер державного і суспільного життя потреби суспільства в ефективних засобах і методах боротьби з таким негативним соціальним явищем як злочинність значно зростають. Звертає на себе увагу неухильне підвищення мобільності, організованості і, як наслідок, суспільної небезпеки дій злочинців. Найбільш помітно це на прикладі злочинів проти власності, питома вага яких у загальній структурі злочинності залишається значною. Звісно, переважна більшість із них вчиняються із корисливим мотивом, проте суспільна небезпека некорисливих посягань на власність (таких як знищення, пошкодження майна, тощо) об'єктивно є не меншою, ніж у корисливих злочинах. Нерідко такі кримінальні правопорушення вчиняються шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, спричиняють загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Власність складає економічну основу життя суспільства, а тому одним із завдань держави є захист прав власників від будь-якого неправомірного втручання та належне забезпечення охорони власності. Конституція України проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності (статті 13, 41 Конституції України). Одним із завдань національного кримінального законодавства є правове забезпечення захисту, поряд з переліком інших об'єктів кримінально-правової охорони, власності від злочинних посягань (ст. 1 КК України). Більше того, кримінально-правова охорона суспільних відносин власності передбачена розділом VI “Злочини проти власності” Особливої частини КК України.

Водночас не вирішеними досі є низка важливих та гостро дискусійних у науці кримінального права питань теоретичного та нормативного характеру. Це орієнтує на те, що обрана тема має свою актуальність і практичну значущість. Тому недостатня розробленість спірних питань щодо кримінальної відповідальності за некорисливі злочини проти власності у доктрині кримінального права, а також необхідність подальшого вдосконалення кримінального законодавства шляхом внесення конкретних, науково обґрунтованих пропозицій зумовили вибір теми наукового дослідження.

Ступінь дослідженості проблеми. Окремі аспекти злочинів проти власності досліджували такі вчені, як М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, І.Г. Богатирьов, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, М.І. Панов, А.В. Савченко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур, С.В. Якімова та ін.

Широко досліджуються проблеми злочинів проти власності за чинним Кримінальним кодексом Російської федерації, зокрема у працях, А.І. Бойцова, Л.Д. Гаухмана, Л.Л. Круглікова, Н.А. Лопашенко, С.В. Максимова, В.І. Плохової, О.Г. Соловйова, В.С. Устинова, А.В. Шульги.

Проблеми кримінальної відповідальності за знищення і пошкодження майна на монографічному рівні досліджували такі російські науковці, як А.Г. Безверхов, Е.М. Плютіна, А.М. Шаріпов, І.Г. Шевченко.

Кримінально-правовий аналіз складів некорисливих злочинів проти власності у вітчизняній юридичній літературі здебільшого здійснюється на рівні підручників, посібників, науково-практичних коментарів КК України, окремих наукових публікацій. Ідеться про дослідження В.В. Антипова, А.В. Байлова, А.В. Вознюка, І. Б. Газдайки-Василишин, А.О. Данилевського, О.П. Дячкіна, А.А. Музики, В.О. Навроцького, С.І. Полякова, О.В. Смаглюка, В.П. Тихого та ін.

Значний внесок у розроблення досліджуваної проблематики зробила І.Б. Газдайка-Василишин в межах своєї монографії «Некорисливі злочини проти власності».

Але незважаючи на істотний внесок цих та інших вчених у розробку теми, вона далеко не вичерпана в теоретичному плані.

Специфіка джерельної бази. В роботі використані, насамперед, нормативні акти (Конституція України, кодекси, постанови), спеціальна література (монографії, підручники, наукові статті), також навчально-методичні посібники, матеріали, отримані з джерел Інтернету.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є здійснення комплексної кримінально-правової характеристики складів некорисливих злочинів проти власності та визначення проблем їх кваліфікації.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких ключових завдань: 1) визначити поняття та види некорисливих злочинів проти власності та їх місце в системі злочинів проти власності та в структурі Особливої частини КК України; 2) проаналізувати суспільну небезпечність некорисливих злочинів проти власності; 3) вивчити іноземний досвід щодо кримінальної відповідальності за некорисливі злочини проти власності; 4) розглянути об'єктивні ознаки складів некорисливих злочинів проти власності; 5) проаналізувати суб'єктивні ознаки складів некорисливих злочинів проти власності; 6) визначити правила кваліфікації некорисливих злочинів проти власності; 7) сформулювати пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КК України стосовно некорисливих злочинів проти власності.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони власності від некорисливих посягань в Україні.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика некорисливих злочинів проти власності.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано такі методи: *діалектичний метод* – при з'ясуванні сутності та значення некорисливих злочинів проти власності; *метод історичного аналізу* – при вивченні генезису кримінального законодавства про відповідальність за некорисливі злочини проти власності; *формально-юридичний метод* – використовувався у процесі дослідження загальних і спеціальних норм, що стосуються некорисливих злочинів проти власності; *системно-структурний метод* – при визначенні місця некорисливих злочинів проти власності в системі норм КК України, з'ясуванні особливості їх нормативних конструкцій та проведенні відповідних класифікацій, а також при аналізі об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікуючих ознак некорисливих злочинів проти власності; *статистичний* – при використанні статистичних даних про осіб, які були засуджені за некорисливі злочини проти власності; *догматичний* – при виявленні недоліків у нормах КК України, що передбачають відповідальність за некорисливі злочини проти власності; *формально-логічний метод* – для обґрунтування висновків. Обрані методи дослідження використовувалися в їх діалектичному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Практична значимість результатів дослідження. Робота є, у своєму роді, узагальненням існуючої інформації про особливості некорисливих злочинів проти власності і може використовуватися: у *науково-дослідній роботі* – при подальшому розробленні кримінально-правових механізмів відповідальності за некорисливі злочини проти власності; у *правотворчості* – при вдосконаленні положень КК України в частині кримінально-правової охорони власності від некорисливих посягань; у *правозастосовній практиці* – при вирішенні питань щодо правильного застосування судами України норм щодо некорисливих злочинів проти власності; в *навчальному процесі* – при підготовці підручників, навчальних та методичних посібників.

Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків. Список джерел включає 134 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕКОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

1.1. Поняття та види некорисливих злочинів проти власності

Злочини проти власності є однією з найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь, оскільки вони посягають на одне з найцінніших соціальних благ - право власності. Захист права власності має особливе суспільне значення, оскільки економічна свобода власності є підґрунтям політичної, національної та релігійної свобод. Нормальне функціонування відносин власності забезпечує стабільність усєї економічної системи, підвищення рівня добробуту народу.

Власність як поняття вживають у декількох розуміннях. В економічному розумінні власність – це відносини щодо присвоєння матеріальних благ, засобів виробництва та його результатів. Привласнення – це економічний процес, спосіб перетворення предметів, явищ природи і суспільства, їхніх корисних властивостей на реальні умови життєдіяльності економічних суб'єктів. Складовими привласнення є відносини володіння, розпорядження і користування. У правовому розумінні власність – це право володіння, користування та розпорядження об'єктом власності. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном та захисту від будь-якого порушення цих прав. Власність пов'язана з відношенням до певних речей як до своїх. Право власності є абсолютним, тому кожен зобов'язаний поважати відносини власності та ставитися до не своїх предметів власності як до чужих.

Стаття 17 Загальної декларації прав людини, яка прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, проголошує, що «кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими; ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна»[1].

Стаття 13 Конституції України проголошує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом і забезпечення захисту їхніх прав державою. Стаття 41 Конституції України надає кожному право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; визнає право приватної власності непорушним; закріплює положення, згідно з яким, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності[2].

Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном, на зміст яких не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна[6]. Володіння характеризує необмежену в часі належність об'єкта власності певному суб'єкту, фактичне панування суб'єкта над об'єктом власності. Користування – це заснована на законі можливість вилучення корисних властивостей речі для задоволення потреб власника чи інших осіб. Право користування може належати не тільки власникам, але й іншим особам на підставі, зокрема, цивільно-правових договорів або адміністративних актів. Розпорядження – це закріплена нормами права за власником можливість визначити долю належної йому речі шляхом знищення, відчуження або передачі її в тимчасове володіння іншим особам. Під час здійснення свого права власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд, проте його дії щодо власного майна не повинні суперечити закону, а також не можуть порушувати моральні засади суспільства, не повинні шкодити навколишньому середовищу, порушувати права та охоронювані законом інтереси громадян, юридичних осіб і держави[6].

Конституція України відносить захист власності від протиправних посягань до основних обов'язків держави. Одним із засобів такого захисту є закріплення в Кримінальному кодексі України переліку тих посягань на

власність, які визнаються злочинами і за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність[23].

Кримінальний кодекс містить значну кількість норм, які присвячені охороні суспільних відносин власності від протиправних посягань. Усі вони становлять систему злочинів проти власності в широкому розумінні. У такому широкому розумінні до системи злочинів проти власності належить і диверсія (ст. 113 КК), і порушення авторського права та суміжних прав (ст. 176 КК), і фіктивне підприємництво (ст. 205 КК), і низка тих злочинних посягань, якими відносинам власності заподіюється істотна шкода або створюється загроза її заподіяння.

У вузькому значенні систему злочинів проти власності становлять лише ті діяння, у яких власність виступає родовим та основним безпосереднім об'єктом, і які відповідно до цього охороняються єдиним комплексом кримінально-правових норм (розділом VI Особливої частини Кримінального кодексу)[23].

Злочини проти власності – це суспільно небезпечні діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, які посягають на економічні відносини власності, порушують права володіння, користування та розпорядження майном або іншим способом спричинення (погрози спричинення) власнику майнової шкоди. Основними спільними ознаками злочинів проти власності визнають їх родовий об'єкт та предмет. Однак вони наділені і відмінними рисами, зокрема способом вчинення, мотивом і метою посягання. Ці відмінності є підставою внутрішньої класифікації злочинів проти власності, оскільки вони характерні для певних порівняно самостійних видів цих злочинів.

Стосовно внутрішньої класифікації злочинів проти власності існують різні погляди. Більшість науковців підтримують поділ злочинів проти власності на дві великі групи – корисливі злочини проти власності та некорисливі злочини проти власності.

До першої групи (корисливих злочинів проти власності) належать ті посягання на власність, що вчиняються з корисливим мотивом, і метою яких є протиправне збагачення, звернення майна, що є предметом посягання, в свою користь чи в користь інших осіб. До корисливих злочинів проти власності належать крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилось у неї. Загальними ознаками, що об'єднують злочини цієї групи, є: 1) незаконне, безоплатне обернення чужого майна на користь винного або інших осіб; 2) прагнення, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна (корисливий мотив).

До другої групи (некорисливих злочинів проти власності) входять посягання, що виражаються лише у спричиненні майнової шкоди і вчиняються без мети звернення майна в свою користь чи в користь інших осіб та, як правило, без корисливого мотиву. Це умисне знищення або пошкодження майна, погроза знищення майна, необережне знищення або пошкодження майна, порушення обов'язків щодо охорони майна[23].

Окрему увагу в аспекті поділу злочинів проти власності на корисливі та некорисливі слід зосередити на тому, що корисливий мотив та мета звернення в свою користь чи в користь інших осіб стосуються лише того майна, яке є предметом цих посягань. Адже, вчиняючи умисне знищення або пошкодження майна чи погрозу знищення майна, винна особа також може керуватись корисливим мотивом (наприклад, вчиняти ці посягання за винагороду або використовувати їх як засіб для досягнення майнової вигоди чи для уникнення майнових обов'язків). Проте такий корисливий мотив не стосується майна, що є предметом цих посягань. Вчиняючи таке посягання, особа не збагачується за рахунок майна, що є їх предметом, не обертає це майно в свою користь чи в користь третіх осіб.

А, наприклад, Ю.А. Дорохіна пропонує такий поділ злочинів проти власності з урахуванням способу вчинення, а також мотиву і мети:

1. Розкрадання чужого майна (грошей, цінностей). Суб'єктивна сторона злочинів зазначеної групи (викрадення, привласнення, розтрати, вимагання майна, заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службової особи своїм службовим становищем) характеризується прямим умислом і корисливою метою. Ці злочини є найбільш небезпечними, оскільки вони полягають у протиправному безоплатному вилученні чужого майна та поверненні на користь винної особи або інших осіб, що завдає шкоди власникові чи іншому володільцеві цього майна.

2. Спричинення власникові майнової шкоди. Тут суб'єктивна сторона злочинів (заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, привласнення особою знайденого чужого майна, що випадково опинилося в неї, придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом), також характеризується прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом. Корисливий мотив при вчиненні цих злочинів полягає у прагненні винного обернути чуже чи нічийне майно на свою користь чи іншої особи користь або отримати майнову вигоду без повернення чужого майна на свою користь. У результаті протиправного вилучення чи заволодіння чужим майном або повернення на свою користь нічийного майна винний або інші особи одержують фактичну можливість володіти, користуватися чи розпоряджатися таким майном як власним, а власник цього майна такої можливості позбавляється.

3. Некорисливі посягання на власність. Злочини, які становлять зазначену групу, з суб'єктивної сторони характеризуються умисною (умисне знищення або пошкодження майна, погроза знищення майна) або необережною (необережне знищення або пошкодження майна, порушення обов'язків щодо охорони майна) формами вини[28].

О.М. Омельчук також злочини проти власності поділяє на три групи:

1) злочини, що характеризуються протиправним безоплатним вилученням чужого майна і поверненням його на користь винної особи або інших осіб, що завдає шкоди власникові чи іншому володільцю цього майна: крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення і розтрата, вчинені особою, якій майно ввірене чи перебуває в її віданні, привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем;

2) діяння, які характеризуються протиправним, як правило корисливим, заподіянням шкоди власникові без повернення на свою користь чи користь інших осіб чужого майна (тобто, безпосередньо не заподіюються збитки власникові), або з поверненням на свою користь майна, яке є нічийним: заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї, придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом;

3) некорисливі посягання на власність, пов'язані з заподіянням майнової шкоди власникові іншим чином: умисне знищення або пошкодження майна, необережне знищення або пошкодження майна, погроза знищення майна; порушення обов'язків щодо охорони майна[44].

А.В. Савченко поділяє злочини проти власності на такі групи:

1. Корисливі посягання на власність, поєднані з розкраданням майна. Це розкрадання шляхом крадіжки (ст. 185 КК); шляхом грабежу (ст. 186 КК); шляхом шахрайства (ст. 190 КК); шляхом привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); шляхом розбою (ст. 187 КК) , викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1) та вимагання (ст. 189 КК). Характерними ознаками цих злочинів є наявність корисливих мотивів та мети – заволодіти майном шляхом протиправного вилучення його з володіння приватної особи, колективу або держави.

2. Корисливі посягання на власність за відсутності ознак розкрадання майна. (Заподіяння власникові майнової шкоди). До цієї групи входять: Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою – ст. 192 КК; привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї – ст. 193 КК; придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом (ст. 198 КК). Ці злочини щодо мотиву їх вчинення тотожні злочинам проти власності першої групи (тобто вчиняються з корисних мотивів), але на відміну від них спричинена цими злочинами майнова шкода не пов'язана з вилученням самого майна із володіння особи, колективу або держави.

3. Некорисливі посягання на власність. Вони включають умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК); умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194-1 КК); погроза знищення майна (ст. 195 КК); необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК); порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК).

4. Самовільне заняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1). Вчинення цих злочинів не пов'язане з корисливими мотивами та метою – заволодіти чужим майном. Знищення або пошкодження майна з корисливих мотивів з метою викрадення частки такого майна утворює сукупність злочинів – пошкодження майна і розкрадання[93].

Отже, під некорисливими злочинами проти власності слід розуміти передбачені розділом VI Особливої частини КК України суспільно небезпечні винні діяння, які посягають на відносини власності і вчиняються суб'єктом злочину шляхом спричинення майнової шкоди, без корисливого мотиву та без мети звернення майна, що виступає їх предметом, на свою користь чи на користь інших осіб.

Систему некорисливих злочинів проти власності становлять такі склади злочинів: умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК), погроза

знищення майна (ст. 195 КК), необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК) та порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК).

Деякі науковці до некорисливих злочинів проти власності відносять склад злочину, передбачений ст. 198 КК України, – придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом[45]. Але, як вбачається, цей склад злочину взагалі не слід відносити до злочинів проти власності. Адже, вчиняючи такі посягання, винний перешкоджає своєчасному виявленню, розкриттю, розслідуванню злочинів, під час вчинення яких було незаконно одержане відповідне майно. Вказаний склад злочину виступає однією із форм причетності до злочинів та першочергово посягає на відносини правосуддя.

Склади некорисливих злочинів проти власності можна класифікувати на види за різними критеріями:

- 1) за формою вини – умисні (ст. ст. 194, 195 КК) та необережні (ст. ст. 196, 197 КК);
- 2) за ступенем тяжкості – злочини невеликої тяжкості (ст. ст. 195, 197 КК); середньої тяжкості (ч. 1 ст. 194, ст. 196 КК); тяжкі (ч. 2 ст. 194 КК);
- 3) за суб'єктом – злочини, що вчиняються загальними суб'єктами, яким виповнилось 16 років (ч. 1 ст. 194, ст. ст. 195, 196 КК); злочини, що вчиняються загальними суб'єктами у віці від 14 до 16 років (ч. 2 ст. 194 КК); злочини, що вчиняються спеціальними суб'єктами (ст. 197 КК);
- 4) за особливістю конструкції об'єктивної сторони складу злочину – матеріальні (ст. ст. 194, 196, 197 КК) та формальні (ст. 195 КК).

Шкода, яка заподіюється або може бути заподіяна некорисливими злочинами проти власності фізичній чи юридичній особі, суспільству, державі, може бути різною. За умисного знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК), необережного знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК), порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК) вона є найперше матеріальною. Знищення майна призводить до того, що власник втрачає це

майно і не може володіти, користуватися і розпоряджатися ним відповідно до його цільового призначення, а під час його пошкодження користуватися і розпоряджатися ним. Водночас відновлення пошкодженого майна часом потребує значних коштів. Погроза знищення майна є кримінально караною лише у випадку, коли наявні реальні підстави побоювання здійснення цієї погрози. Тобто, коли вона призводить до порушення психологічної рівноваги особи, виникнення у неї морально-психологічного дискомфорту, стану страху, що негативно впливає на її стосунки у сім'ї, колективі, на продуктивність її праці тощо.

Особливо небезпечні некорисливі злочини проти власності, коли вони заподіюють фізичну шкоду людям – спричиняють загибель людей або тілесні ушкодження (ч. 2 ст. 194, ст. 196 КК) або коли вони вчиняються загальнонебезпечними способами (ч. 2 ст. 194 КК).

Також некорисливі злочини проти власності заподіюють моральну шкоду потерпілим фізичним особам, що є власниками майна, одночасно принижуючи їх гідність. Певний психологічний дискомфорт, а в низці випадків і моральна шкода, заподіюється іншим членам соціуму, в якому проживає потерпілий, підриває у них віру в правопорядок, що може породжувати правовий нігілізм, почуття незахищеності, нестабільності суспільного співжиття тощо[23].

З огляду на це, криміналізація некорисливих посягань на власність безумовно є доцільною.

Отже, під злочинами проти власності слід розуміти суспільно небезпечні діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, які посягають на економічні відносини власності, порушують права володіння, користування та розпорядження майном або іншим способом спричинення (погрози спричинення) власнику майнової шкоди.

Одним із критеріїв систематизації злочинів проти власності є їх мета та мотиваційна спрямованість. За цим критерієм злочини проти власності поділяються на корисливі та некорисливі.

До корисливих злочинів проти власності відносяться ті посягання на право власності, що вчиняються з корисливим мотивом, і метою яких є протиправне збагачення, звернення майна, що є предметом посягання, в свою користь чи в користь інших осіб (крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилось у неї).

А до некорисливих злочинів проти власності відносяться передбачені розділом VI Особливої частини КК суспільно небезпечні винні діяння, які посягають на відносини власності і вчиняються суб'єктом злочину шляхом заподіяння майнової шкоди, без корисливого мотиву та без мети звернення майна, що виступає їх предметом, на свою користь чи на користь інших осіб.

Групу некорисливих злочинів проти власності становлять умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК), погроза знищення майна (ст. 195 КК), необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК) та порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК).

1.2. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за некорисливі злочини проти власності

Як відомо, правова система жодної країни не існує ізольовано. Правові культури країн піддаються постійному впливу однієї на одну. Такий вплив дозволяє оцінити власний досвід правового життя, визначити перспективи розвитку, вдосконалення окремих елементів своєї правової системи.

У більшості країн світу функціонує інститут відповідальності за некорисливі злочини проти власності, але законодавство кожної окремої країни має певні особливості притягнення до відповідальності та накладення стягнень за такий вид злочинів.

Вбачається, що аналіз інституту відповідальності за некорисливі злочини проти власності у зарубіжних країнах слід розпочати з найбільш наближених за правовими системами до України країн, що представляють пострадянський простір.

Кримінальні кодекси Азербайджанської республіки, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Російської Федерації, Республіки Молдова передбачають відповідальність безпосередньо за знищення або пошкодження чужого майна. Причому відповідальність диференціюється залежно від форми вини – умисне і необережне посягання. Умисне посягання названо в ст. 186 КК Азербайджанської республіки[10], ст. 218 КК Республіки Білорусь[112], ст. 187 КК Республіки Казахстан[12], ст. 255 КК Республіки Таджикистан[13], ст. 167 КК Російської Федерації[14], ст. 197 КК Республіки Молдова[11]. Як ознаку, що виступає критерієм криміналізації, всі вони використовують «заподіяння значної шкоди потерпілому» («спричинення шкоди у значному розмірі»).

Кваліфікуючі ознаки, здебільшого збігаються, але наявні й відмінності. Так, КК Азербайджанської республіки, КК Республіки Білорусь і КК Республіки Таджикистан такими називають заподіяння великої шкоди у великому розмірі[10, 112, 13]; КК Республіки Казахстан – заподіяння з необережності тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю, вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового або громадського обов'язку або щодо його близьких родичів із тих же мотивів, а також із мотивів соціальної, національної, расової чи релігійної ворожнечі[12]; КК Російської Федерації – учинення таких дій із хуліганських

мотивів шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, що спричинило смерть особи з необережності чи інші тяжкі наслідки[14].

До особливо кваліфікованих видів злочину КК Республіки Казахстан відносить такий наслідок як знищення чи пошкодження пам'яток історії, культури, природних комплексів, об'єктів, взятих під охорону держави, а також предметів чи документів, що мають особливу історичну, наукову, художню або культурну цінність[12]. КК Республіки Білорусь передбачає такі особливо кваліфіковані види як учинення злочину організованою групою і заподіяння шкоди в особливо великому розмірі[112]. КК Республіки Молдова закріплює посилену відповідальність за заподіяння смерті чи інших тяжких наслідків[11].

В Білорусії також кримінально караним визнається недобросовісне виконання обов'язків щодо охорони майна, що спричинило розкрадання, знищення або пошкодження цього майна[112]. Тобто, коли внаслідок недобросовісного ставлення винної особи до охорони чужого майна спричинено шкоду цьому майну іншими особами. Аналогічне кримінально-правове регулювання міститься і в українському законодавстві.

Дещо інший підхід стосовно кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна передбачений кримінальним законодавством прибалтійських країн – Литви, Латвії та Естонії.

Наприклад, у ч. 1 ст. 187 КК Литви закріплено відповідальність за знищення чи пошкодження чужого майна незалежно від розміру заподіяної шкоди, а в ч. 3 цієї статті – за знищення або пошкодження чужого майна незначної цінності, що визнається кримінальним проступком. Проте в ч. 4 ст. 187 КК Литви зазначається, що за ч. 1 та ч. 3 цієї статті особа несе відповідальність лише у випадку, якщо є скарга потерпілої особи або заява її законного представника чи вимога прокурора. Тобто ці категорії кримінальних проваджень віднесені до приватного обвинувачення. Ч. 2 ст. 187 КК Литви передбачає кваліфікуючі ознаки - знищення або пошкодження

чужого майна загальнонебезпечним способом, шляхом розбирання або пошкодження споруди чи агрегату, якщо внаслідок цього могли постраждати люди, чи знищення або пошкодження чужого майна, яке має велику цінність чи наукових, історичних, культурних цінностей, що мають особливе значення[110].

КК Латвії серед некорисливих злочинів проти власності, окрім умисного та необережного знищення чи пошкодження майна, передбачає ще й недобросовісну охорону майна. Також в КК Латвії передбачається відповідальність за знищення або пошкодження майна з метою одержання страхової суми[109].

КК Естонії до некорисливих злочинів проти власності відносить лише умисне чи необережне знищення або пошкодження майна. Однак, окрім загального знищення або пошкодження майна, передбачає відповідальність за знищення або пошкодження спеціальних об'єктів власності, якими виступають чужа інформація, записана електронним способом, архівні документи[106].

Також слід проаналізувати кримінальне законодавство таких європейських держав, як Нідерланди, Польща, Республіка Сан-Марино, Франція, Швейцарія, Швеція, Іспанія, Німеччина, а також кримінальне законодавство Японії та Китаю.

Так, КК Нідерландів передбачає відповідальність за некорисливі злочини проти власності в розділі XXVII «Знищення або заподіяння шкоди». Ст. 350 визнає караним умисне незаконне руйнування, псування, приведення в непридатність або до зникнення будь-якої власності, що повністю або частково належить іншій особі. У частині другій статті йдеться про вчинення діянь, у результаті яких власник позбавляється тварини (вбивство, покалічення, приведення в недієдатний стан). В ст. 351 передбачена відповідальність за умисне незаконне руйнування, псування, приведення в непридатний або несправний стан, а також знищення залізничних споруд,

електростанцій, комп'ютерних і телекомунікаційних пристроїв, споруд, які виконують функцію водних бар'єрів, дренажів, труб для подачі газу, води й призначені для використання населенням, а також майна або споруд, призначених для національної оборони. Посилення відповідальності за такі злочини закон пов'язує із застосуванням хитрості або створенням небезпеки для життя іншої людини (ст. 354)[111].

Цікавим є те, що в одному розділі об'єднані норми про злочини, безпосередньо спрямовані на власність, і про злочини, що посягають на громадську безпеку, громадський порядок або моральність чи інші суспільні відносини, які за КК України постають об'єктами злочинів, передбачених іншими розділами Особливої частини.

Знищення, пошкодження та приведення у непридатний для використання стан чужого майна як злочин проти власності передбачено ст. 288 КК Польщі. Причому відповідальність настає лише за умисне вчинення такого діяння[113].

Ст. 181 КК Сан-Марино закріплює відповідальність за загрозу заподіяння іншій особі несправедливого збитку. Караність за аналізовані діяння (руйнування, пошкодження тим чи іншим способом майна іншої особи) як за злочини проти майна передбачена ст. 203 КК. Також спеціальними об'єктами власності у КК Сан-Марино виступають громадські споруди чи майно, майно, призначене для ритуальних послуг, об'єкти комунальних служб[114].

Кримінальний кодекс Франції встановлює відповідальність як за умисне та необережне знищення або пошкодження майна, так і за погрозу знищення майна. У розділі «Про знищення, пошкодження і псування» посягання розподілені за двома групами: знищення, пошкодження і псування, що не становить небезпеки для людей (ст. 322-1 – ст. 322-4 КК), і такі, що створюють небезпеку (ст. 322-5 – ст. 322-11 КК). Небезпечними для людей є

визнані діяння, вчинені шляхом вибуху, пожежі, іншим загальнонебезпечним способом[116].

Погрозі знищення майна в Кримінальному кодексі Франції присвячено дві статті. Одна з них передбачає відповідальність за погрозу знищення, пошкодження, псування майна небезпечним для людей способом, якщо вона або повторюється, або виражена в письмовій, художній чи іншій матеріальній формі (ст. 322-12). Іншою статтею встановлено відповідальність за погрозу будь-яким способом знищити, пошкодити майно, якщо така погроза супроводжується вимогою виконати певну умову (ст. 322-13). Кваліфікуючою ознакою в цій статті виступає погроза знищення майна небезпечним для людей способом. Обидві ці статті відносяться до окремого відділу, що називається «Погроза знищенням, пошкодженням чи псуванням та невиправдана тривога»[116].

Також у Кримінальному кодексі Франції передбачена відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна у випадку вчинення цього злочину юридичними особами[116].

В Кримінальному кодексі Швейцарії норми стосовно некорисливих злочинів проти власності представлені в підрозділі другого розділу «Злочинні діяння проти майна». Ст. 144 закріплює покарання за пошкодження, руйнування та приведення в непридатний стан речі, що знаходиться в чужій власності, споживається іншим або перебуває в користуванні у іншої особи. Кваліфікує діяння заподіяння великої шкоди. Тут також спеціальним об'єктом власності виступають електронні дані.

Також визнано злочинним учинення дій (як умисних, так і необережних), що викликали вибух газу, бензину, нафтопродуктів чи подібних матеріалів та піддають небезпеці чужу власність (ст. 223 КК); умисне та зі злочинною метою створення небезпеки для чужого майна у зв'язку з використанням вибухових речовин і отруйних газів (ст. 224 КК); умисне вчинення дій, які викликали повінь або обвал будівельного об'єкта,

обсипання земляних мас чи гірських порід, що піддають небезпеці чужу власність (ст. 227 КК); умисне і необережне пошкодження або руйнування електричних установок, гідротехнічних і захисних споруд, що піддає небезпеці чужу власність (ст. 228 КК)[117].

У КК Швеції встановлена відповідальність за руйнування або пошкодження майна, нерухомого або рухомого, у ст. 1 (гл. 12). За незначного збитку це діяння розглядається як малозначне і називається порушенням володіння, що має наслідком штраф (ст. 2). Кваліфікує злочин, передбачений ст. 1, надзвичайна небезпека для життя чи здоров'я особи, а також заподіяння шкоди предмету важливого культурного чи фінансового значення (ст. 3). Передбачена також відповідальність за підпал, що є небезпечним для життя чи здоров'я іншої особи або здатний призвести до значного пошкодження її майна (ст. 1 гл. 13). Обтяжує покарання вчинення тяжкого підпалу, тобто організованого в густо населеному районі, де він міг легко поширитися, чи іншим чином становив небезпеку для кількох осіб або майна особливого значення (ст. 2). Спеціальними об'єктами власності виступають ліси, забудовані ділянки, насадження чи інші ділянки землі[118].

Однаковим чином кримінальну відповідальність за знищення або пошкодження майна встановлено в кримінальному законодавстві Іспанії та Німеччини – наявна загальна норма, якою закріплюється відповідальність за такі дії в розділі, що передбачає відповідальність за посягання на власність (ст. 263 КК Іспанії та ст. 303 КК Німеччини), і спеціальні норми в інших розділах. Також спеціальними об'єктами власності у КК Іспанії виступають власність посадових осіб, муніципальне майно, електронні дані, свійські тварини[107]. Важливою відмінністю є те, що в КК Німеччини відповідальності за знищення або пошкодження майна з необережності не передбачено[115].

У Кримінальному кодексі Японії, наприклад, гл. 9 передбачає відповідальність за «злочини, що полягають у підпалі та вчиненні пожежі

через необережність». Відповідальність за знищення та пошкодження чужого майна також закріплена в статтях гл. 40 КК «Злочини, що полягають у пошкодженні і приховуванні». Ст. 260 передбачає відповідальність за руйнування чужої будови або судна, ст. 261 – за руйнування чи пошкодження інших предметів. Цікавим є те, що в КК Японії криміналізовано знищення або пошкодження власного майна[119].

У Кримінальному кодексі Китаю до некорисливих злочинів проти власності відносяться лише умисне та необережне знищення або пошкодження майна. Але окрім загального знищення або пошкодження майна, передбачається відповідальність за знищення або пошкодження таких спеціальних об'єктів власності, як механізми і обладнання, робочі свійські тварини чи інше спричинення шкоди виробництву і господарству[108].

Більшість із наведених кодексів іноземних держав відносить посягання на так звані спеціальні об'єкти власності до кваліфікованих складів такого злочину, як умисне чи необережне знищення або пошкодження майна; решта – передбачає такі посягання в окремій статті розділу, присвяченого злочинам проти власності.

Кримінальний кодекс України також передбачає відповідальність за знищення або пошкодження певних спеціальних об'єктів власності. Наприклад, пошкодження чи зруйнування релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК); знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245 КК); руйнування або пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК); пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (ст. 292 КК); знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, пам'яток національного значення (ст. 298 КК); умисне пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК); умисне та необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411, 412 КК) та ін. Також КК установлює кримінальну відповідальність за некорисливі посягання на майно, яке через його

належність певному колу потерпілих ставиться під кримінально-правову охорону спеціальних норм. Це норми, що передбачають відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347 КК); службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК); судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК); захисника чи представника особи (ст. 399 КК)[3].

Проте, на відміну від згаданих кримінальних кодексів іноземних держав, КК, як правило, не відносить ці злочини до розділу VI, який називається «Злочини проти власності». Ці посягання на спеціальні об'єкти власності в Кримінальному кодексі України віднесені до інших розділів, адже основним критерієм систематизації норм КК виступає об'єкт злочину. Так як при вчинення посягання на ці спеціальні об'єкти власності винна особа посягає не так на суспільні відносини власності, як на суспільні відносини з приводу охорони навколишнього природного середовища, безпеки руху та експлуатації транспорту, забезпечення громадського порядку та моральності, авторитету державної влади, порядку здійснення правосуддя та інші об'єкти. Виняток лише становлять ст. ст. 194¹ , 197¹ КК (умисне пошкодження об'єктів електроенергетики і самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво), які віднесені законодавцем до розділу VI «Злочини проти власності» із порушенням основного критерію систематизації норм Особливої частини.

Таким чином, слід зазначити, що Кримінальні кодекси більшості зарубіжних держав приділяють увагу питанням кримінально-правової охорони власності від некорисливих посягань. Однак в деяких країнах до таких злочинів відносяться лише умисне чи необережне знищення або пошкодження майна (Нідерланди, Польща, Республіка Сан-Марино, Швейцарія, Швеція, Іспанія, Німеччина, Японія, Китай, Естонія, Російська Федерація), в деяких - умисне чи необережне знищення або пошкодження

майна та недобросовісна охорона майна (Білорусь, Латвія), і тільки у Франції до некорисливих злочинів проти власності, окрім умисного чи необережного знищення або пошкодження майна, відноситься ще погроза знищення майна.

Цікавим надбанням кримінального законодавства іноземних держав є:

1) наявність спеціальних норм про відповідальність за підпал (КК Німеччини, Франції);

2) встановлення відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна у випадку вчинення його юридичними особами (КК Франції);

3) встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна з метою одержання страхової суми (КК Латвії);

4) встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна з мотивів соціальної, національної, міжнаціональної, расової або релігійної ворожнечі (КК Казахстану, Молдови);

5) встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження власного майна (КК Японії).

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НЕКОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

2.1. Об'єкт та об'єктивна сторона некорисливих злочинів проти власності

Об'єкт злочину має велике значення, яке проявляється у визначенні характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину, ступеня тяжкості злочину, у правильній кваліфікації злочинів, розмежуванні їх між собою та відмежуванні від інших правопорушень. Об'єкт злочину є одним із критеріїв побудови системи Особливої частини КК України і класифікації злочинів у науці кримінального права. Не менш важливе значення об'єкт злочину має для встановлення меж розслідування злочину, для відшкодування (компенсації) шкоди, заподіяної злочинцем. Залежно від того, яким чином законодавець закріплює в законі об'єкти, поставлені під охорону, а також від специфіки їх кримінально-правового захисту, можна зробити висновок про пріоритетні напрями кримінальної політики держави, про рівень важливості охоронюваних державою благ.

Існує досить велика кількість точок зору щодо визначення поняття об'єкта злочину. Зокрема, під об'єктом злочину розуміють: охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми в суспільстві (П.П. Андрушко[42], А.С. Нерсесян, С.Є. Дідик, О.М. Костенко, А.В. Ландіна та ін.); суспільні відносини (М.І. Бажанов[45], Я.М. Брайнін, Н.О. Гуторова, Н.Д. Дурманов, В.М. Кудрявцев, Н.І. Загородніков, В.В. Кузнецов, М.Й. Коржанський[39], В.О. Навроцький, Б.С. Никифоров[79], А.А. Піонковський, А.В. Савченко, В.Я. Тацій[100], Є.О. Фролов[123] та ін.); соціальні блага (цінності), що підлягають охороні кримінальним законом (Є.В. Гавриш, С.Б. Гавриш, П.С. Матишевський[42], Є.В. Фесенко[122] та ін.); людину або конкретні сфери (різновиди, прояви) життєдіяльності людей (В.П.

Ємельянов[31], Г.П. Новосьолов та ін.); окремих осіб або їх багатьох (І.Я. Козаченко, З.А. Незнамова[105] та ін.); правові відносини (О.М. Готін, С.Я. Лихова[62]); норми права (Л.С. Білогриць-Котляревський, І.Я. Фойницький та ін.); правові блага (інтереси) (Н.Д. Сергієвський, М.С. Таганцев та ін.); охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага (А.В. Наумов[76], А.В. Пашковська та ін.); суспільні відносини, які є відповідним порядком, закріпленим приписами правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарьова та ін.); соціальну оболонку, що є першим рівнем об'єкта, а все інше перебуває всередині цієї оболонки (В.М. Трубніков[104] та ін.); соціальну безпеку (О.К. Зателепін[35] та ін.).

Але більшість науковців, все ж таки, підтримують таку точку зору, що об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які посягає суб'єкт злочину і яким злочином заподіяна, заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода.

До проблемних у науковому аспекті належить також питання класифікації об'єктів злочину. Проте у кримінально-правовій науці найбільшого поширення набула триступенева класифікація об'єктів за «вертикаллю», за якою виділяють загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину.

Загальний об'єкт утворює сукупність усіх суспільних відносин, які поставлені під охорону чинного закону про кримінальну відповідальність. При цьому слід розмежовувати поняття «загальний об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони». Як з цього приводу відзначає А.А. Музика, зміст поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» передбачає виникнення кримінально-правових відносин не тільки в разі вчинення злочину, а й тоді, коли в діях чи бездіяльності особи немає ознак складу злочину (наприклад, у випадках необхідної оборони, крайньої необхідності, неосудності особи)[69]. Тобто закон про кримінальну відповідальність охороняє коло суспільних відносин, яке є ширшим, ніж та їх сукупність, яку

охоплює загальний об'єкт злочинів. Значення загального об'єкта злочину полягає у визначенні природи і сутності злочинів, ступеня їх суспільної небезпеки, відмежування від незлочинних посягань та ін.

Родовий об'єкт злочину – це об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною й економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм[43].

Поряд з родовим інколи виділяють ще й видовий об'єкт. Це доцільно тоді, коли всередині великої групи споріднених суспільних відносин, які заслуговують єдиної, комплексної кримінально-правової охорони, слід відрізнити більш вузькі групи відносин, що відображають один і той самий інтерес учасників цих відносин чи виражають деякі тісно взаємопов'язані інтереси одного й того самого суб'єкта[124]. Такий видовий об'єкт існує в межах родового і співвідноситься з ним як частина і ціле або ж як вид із родом. Одним з основних призначень родового об'єкта злочину є те, що він дає можливість здійснити класифікацію всіх злочинів і, відповідно, сприяє ефективній законотворчості. Саме цю властивість родового об'єкта злочинів законодавець використовує як підставу об'єднання кримінально-правових норм в окремі розділи Особливої частини Кримінального кодексу.

Безпосередній об'єкт злочину - це частина родового об'єкта, що становить конкретні, охоронювані нормою закону про кримінальну відповідальність суспільні відносини, на які прямо і безпосередньо посягає саме цей злочин[26].

З огляду на те, що багато злочинів мають не один, а декілька безпосередніх об'єктів, у теорії кримінального права досить поширена класифікація об'єктів злочинів «за горизонталлю» - на тлі безпосереднього об'єкта виділяють основний (головний) і додатковий безпосередні об'єкти, а додатковий, у свою чергу, поділяється на: обов'язковий та факультативний.

Так, основним безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, посягання на які становить суспільну сутність злочину та заради охорони яких законодавець створив відповідну кримінально-правову норму. Завдяки основному безпосередньому об'єкту визначається місце злочину в системі Особливої частини КК України. Визначення основного безпосереднього об'єкта дозволяє встановити кримінально-правову норму, за якою необхідно кваліфікувати суспільно небезпечне діяння[100].

Додатковим обов'язковим об'єктом є лише ті суспільні відносини, яким разом із основним об'єктом заподіюється чи створюється загроза заподіяння шкоди; це суспільні відносини, посягання на які не є суттю цього злочину, та вони порушуються або ставляться під загрозу порушення поряд з основним безпосереднім об'єктом. Таким об'єктом можуть бути тільки ті суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону. Додатковий обов'язковий об'єкт має важливе значення для визначення тяжкості наслідків, які настали чи могли настати. Окреслення додаткового обов'язкового об'єкта сприяє правильній кваліфікації злочинів і відмежуванню одного злочину від іншого[21].

В свою чергу, додатковий факультативний об'єкт – це такий об'єкт, що в разі вчинення певного злочину може існувати нарівні з основним, а може взагалі бути відсутнім; це суспільні відносини, які визначений злочин в деяких випадках порушує, а в інших не порушує. Виявлення того, що в результаті певного злочинного посягання спричинено шкоду і факультативному об'єкту за інших рівних умов є свідченням більш високої суспільної небезпечності вчиненого діяння і повинне враховуватися в призначенні міри покарання винному[26].

Більшість науковців вважають, що родовим об'єктом усіх складів злочинів, передбачених розділом VI КК України (а отже і некорисливих злочинів проти власності), виступають відносини власності. Водночас власність розглядається як економічна та правова категорія. Власність, як

економічна категорія, має дві сторони. По-перше, це відносини між людьми з приводу певного майна. Вони виражаються в присвоєнні цього майна певною особою і в недопустимості посягань на це майно з боку третіх осіб. По-друге, відносини власності – це ставлення особи до присвоєного майна, як до свого. Власник поводить з майном на свій розсуд з уваги на його потреби, а також із огляду на необхідність дотримання законних інтересів інших осіб. Власність як економічна категорія нерозривно пов'язана з власністю як правовою категорією. Адже посягання на власність визнається злочинним тоді, коли повноваження власника щодо певного майна засновані на законі і пов'язані з відсутністю у винного права на це майно[92]. Власність, як правова категорія, пов'язана з правом володіння, користування та розпорядження об'єктом власності. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном та захисту від будь-якого порушення цих прав.

Отже, власність, з одного боку – це відносини між людьми з приводу присвоєння матеріальних благ, з іншого – врегульовані і охоронювані державою правомочності власника.

Тому родовим об'єктом усіх складів некорисливих злочинів проти власності (як і інших складів злочинів, передбачених розділом VI «Злочини проти власності» КК України) виступають відносини власності, тобто ті суспільні відносини, що виникають з приводу майна і юридично виражені у праві володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном (праві власності), яким наділений власник, і в обов'язку інших осіб (невласників) сприймати вказане право як належне і не перешкоджати його здійсненню.

Безпосередні об'єкти усіх (у тому числі і некорисливих) складів злочинів проти власності збігаються із їх родовим об'єктом. Адже родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом VI КК України, становлять власне тотожні (а не однорідні) суспільні відносини. Так, наприклад, А.В. Шульга зазначає, що «економічний зміст власності – відносини присвоєння –

залишається незмінним як на рівні родового, так і на рівні безпосереднього об'єкта злочинів проти власності»[129]. Тому безпосереднім об'єктом злочинів проти власності слід визнати конкретні суспільні відносини власності, які полягають в реалізації суб'єктом відповідно до закону повноважень володіння, користування або розпорядження майном, на які прямо і безпосередньо посягає цей злочин. Однак детальний аналіз безпосередніх об'єктів складів некорисливих злочинів проти власності дає можливість виявити специфіку кожного з них.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого статтею 194 КК України (умисного знищення або пошкодження майна) є врегульовані законом суспільні відносини власності з належності матеріальних благ (при знищенні майна) та використання матеріальних благ (при пошкодженні майна). Так, у випадку знищення чужого майна винна особа найперше позбавляє потерпілого права власності на знищене майно (оскільки знищення майна є підставою припинення права власності на нього). З іншого боку, під час пошкодження чужого майна винний позбавляє власника можливості користуватися цим майном. Адже пошкоджене майно залишається у володінні власника, він має можливість ним розпорядитись, проте можливість користування істотно обмежується або взагалі унеможливується[23].

Додатковим обов'язковим об'єктом знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом або такого, що спричинило загибель людей є суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку та життя людини (без посягання на ці об'єкти неможливо вчинити діяння, що містить ці кваліфіковані склади умисного знищення або пошкодження майна). Додатковий об'єкт знищення або пошкодження майна, що заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах відсутній. Знищення або пошкодження майна, що спричинило інші тяжкі наслідки характеризується рядом додаткових факультативних об'єктів

(залежно від характеру тяжких наслідків): суспільні відносини щодо недоторканості життя та здоров'я людини, суспільні відносини, що забезпечують екологічну безпеку, безпеку руху та експлуатації транспорту, громадський порядок, громадську безпеку та ін.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 195 КК України (погроза знищення майна), виступають відносини власності. Однак у науці кримінального права стосовно додаткового об'єкта цього злочину існують деякі розбіжності. Деякі науковці вважають, що додатковим об'єктом є особиста безпека людини[46], а інші вважають, що додатковим об'єктом є психічна недоторканість особи[73].

Винна особа в ході вчинення цього злочину впливає не на майно (як предмет суспільних відносин), а на психіку особи, що зацікавлена в збереженні цього майна (на суб'єкта відносин власності). Саме через вплив на психіку суб'єкта відносин власності суб'єкт погрози заподіює істотну шкоду відносинам власності. Вчиняючи погрозу, винна особа може не мати наміру негайно розпочати дії, спрямовані на реалізацію погрози. Найперше, винний має намір лише налякати власника, позбавити його спокою. Отже, погроза знищити чуже майно – це не висловлення наміру вчинити знищення майна, це активні дії, спрямовані на залякування потерпілого, вчиняючи які винний може і не мати в дійсності наміру виконати погрозу[23].

Погроза знищити майно завжди залякує особу, яка зацікавлена в його збереженні, позбавляє її душевного спокою, спонукає до вчинення дій, які б вона ніколи не вчинила добровільно, завдає моральних страждань. Отже, погрожуючи знищити майно, винна особа посягає на психічну недоторканість потерпілого. З огляду на це цілком обґрунтованою є думка, що додатковим об'єктом погрози знищення майна є суспільні відносини психічної недоторканості особи.

Основним безпосереднім об'єктом необережного знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України) є суспільні відносини власності,

аналогічно, як і в ст. 194 КК України (умисне знищення або пошкодження майна). Додатковим обов'язковим об'єктом необережного знищення або пошкодження майна є суспільні відносини з приводу охорони життя та здоров'я людини, адже суспільно небезпечні наслідки у вигляді тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей є обов'язковою ознакою цього складу злочину[45].

Основним безпосереднім об'єктом порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України) також є суспільні відносини власності. Певні специфічні риси притаманні такому об'єкту внаслідок того, що суб'єкт злочину перебуває у договірних чи трудових відносинах із власником майна (потерпілим). Додатковим об'єктом цього злочину є порядок виконання обов'язків щодо зберігання та охорони чужого майна, який забезпечує право власності[45].

В предметі злочину набувають відображення певні сторони, властивості суспільних відносин, тобто об'єкта злочину, саме шляхом впливу на предмет завдається суспільно небезпечна шкода суспільним відносинам як таким. Якщо предмет злочину прямо зазначений у диспозиції норми Особливої частини КК України, він набуває значення обов'язкової ознаки злочину. А отже, підлягає безумовному встановленню та доказуванню за передбаченою процесуальною процедурою і є необхідною умовою підстави кримінальної відповідальності.

Стосовно предмета злочину у науковій сфері також відсутня однастайність поглядів.

Наприклад, М. І. Бажанов пропонує вважати предметом злочину будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями котрих закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину[45].

В. Я. Тацій під предметом злочину так само вважає будь-які речі матеріального світу, із визначеними властивостями котрих кримінальний

закон пов'язує наявність у діях особи ознаки конкретного складу злочину[47].

Ю. П. Дзюба предмет злочину розуміє як певні речі матеріального світу, з відповідними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознаки конкретного складу злочину[27].

А. Н. Трайнін доводив, що предмет злочину – це ті речі, у зв'язку з якими або з приводу яких вчиняється злочин, проте, на відміну від об'єкта, йому не завдається шкоди[102].

В. В. Кузнецов переконаний, що предметом злочину слід вважати не лише речі матеріального світу, й інші субстанції, наприклад, інформацію[54].

Г. А. Кригер розглядав предмет злочину в широкому сенсі цього поняття, відносячи до такого фізичних осіб та їх дії, що визначають певні суспільні відносини, юридичні особи, а також речі чи процеси, що слугують умовою існування або формою визначення чи закріплення конкретних суспільних відносин[40].

М. І. Панов предметом злочину вважає речі матеріального світу, які постають матеріальною формою вияву (субстратом) суспільних відносин або необхідною умовою, передумовою чи свідченням існування та нормального функціонування суспільних відносин, охоронюваним кримінальним законом від злочинного посягання[84].

Найбільш вичерпне визначення предмета злочину, як видається, запропонував Є. В. Лашук, указавши, що предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що набуває прояву в матеріальних цінностях (їх людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння[58].

Предметом складів злочинів проти власності (в тому числі некорисливих) визнають чуже майно. Однак, саме поняття «майно» характеризується по-різному. Насамперед це зумовлено тим, що цивільне

право використовує зазначений термін у різних аспектах. У деяких випадках під майном розуміються окремі речі чи їх сукупність (ст. 316 Цивільного кодексу України), в інших – речі, гроші і цінні папери (ст. 177 Цивільного кодексу України), у ще інших – не лише зазначені об'єкти, але й майнові права та обов'язки (ст. 190 Цивільного кодексу України)[6].

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» роз'яснює, що «предметом злочинів проти власності є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія»[9].

Проте, наприклад, до предмета складів некорисливих злочинів майнові права та обов'язки не можуть входити. Адже неможливо знищити чи пошкодити майнові права та обов'язки, вчинити погрозу їх знищення тощо.

Отже, предметом усіх складів некорисливих злочинів проти власності виступає лише майно, чуже для винного, тобто таке, що не належить йому на праві власності чи законного володіння. Тому, по-перше, майно, як предмет злочину проти власності, повинне перебувати у чийсь власності або законному володінні, а, по-друге, для винного воно повинне бути чужим.

Майну як речі матеріального світу притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру[81]. Фізичними ознаками майна є те, що предмети некорисливих злочинів проти власності перебувають у певному фізичному стані, мають певний вигляд, певну форму, а також їх можна вилучити, привласнити, спожити, пошкодити, знищити тощо.

Економічними ознаками майна є те, що предметом некорисливих злочинів проти власності може бути тільки річ, що: а) має мінову та споживчу вартість; б) відокремлене від природного середовища чи бути створене заново; в) здатне задовольняти потреби людини та суспільства.

Отже, документ може бути предметом цього злочину лише тоді, коли він становить матеріальну цінність сам по собі, іншими словами, коли він еквівалентний майну.

Юридичними ознаками майна є те, що воно: а) має бути чужим для винного; б) має належати за правом власності іншому суб'єктові права власності (чуже майно – це ті речі, які не лише не належать винному, але й ті, якими винний не має права розпоряджатися на свій розсуд).

Власне майно, як і майно, що знаходиться в спільній сумісній чи частковій власності, не може бути предметом некорисливих злочинів проти власності, оскільки особа наділена стосовно нього всім комплексом прав власника. Предметом некорисливих злочинів проти власності не може бути також майно, що не має власника або власник якого невідомий, або майно, від права власності на яке власник відмовився[64].

Також не можуть бути предметом некорисливих злочинів проти власності:

1) природні багатства в їх природному стані (надра, ліс на корені, риба й інші водні тварини в природних водоймах, звірі в лісі тощо). Їх незаконне знищення, пошкодження, вилов належать до злочинів проти довкілля (ст. ст. 240, 246, 248 і 249 КК);

2) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали (ст. ст. 262–267 КК);

3) транспортні засоби (ст. 289 КК);

4) тіло (останками, прахом) померлого, урна з прахом померлого, предмети, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого (ст. 297 КК);

5) наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори (ст. ст. 308, 312 КК та ін.);

б) офіційні чи приватні документи (паспорти або інші важливі особи-с-ті документи), що не мають грошової оцінки та мінової властивості, штампи й печатки (ст. 357 КК);

7) військове майно (ст. ст. 410, 411 КК та ін.);

8) речі, що знаходяться при вбитих чи поранених на полі бою (ст. 432 КК) тощо[94].

Предмет злочину в низці випадків виступає ознакою, що дозволяє відмежувати склади некорисливих злочинів проти власності від суміжних складів злочинів. Так, наприклад, до предметів складів злочинів, передбачених ст. 194, 196 КК України, не входять окремі види майна, умисне чи необережне знищення або пошкодження яких передбачене спеціальними нормами КК України та утворює самостійні склади злочинів. Наприклад, пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК); знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245 КК); пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК); пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів (ст. 292 КК); знищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури (ст. 298 КК); пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК); умисне та необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411, 412 КК) та ін[23].

Також предметом складів некорисливих злочинів проти власності не охоплюється майно, яке через його належність певному колу потерпілих ставиться під спеціальну кримінально-правову охорону. Так, щодо загальної норми – ст. 194 КК, спеціальними є норми, що передбачають відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна: працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК); службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК); судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК); захисника чи представника особи (ст. 399 КК) тощо. Погроза знищення майна, вчинена щодо працівника правоохоронного органу; державного чи громадського діяча; службової особи чи громадянина,

який виконує громадський обов'язок; судді, народного засідателя чи присяжного; захисника чи представника особи у зв'язку з їх службовою діяльністю передбачена відповідно ст. 345; ст. 346; ст. 350; ст. 377; ст. 398 КК, які є спеціальними щодо загальної норми – ст. 195 КК. Однак вказані види майна не виступають предметом складів некорисливих злочинів проти власності лише в тому разі, якщо посягання на них здійснюється у зв'язку із службовою, громадською, професійною діяльністю їх власників. Якщо ж такого зв'язку немає, то вказане майно може виступати предметом злочинів, передбачених ст. 194, 195 КК, незважаючи на його приналежність певному колу потерпілих[23].

Що стосується потерпілого, то потерпілим від некорисливих злочинів проти власності можуть виступати: фізична та юридична особа, майно якої було знищено або пошкоджено, а також особа, яка загинула або отримала інші тяжкі наслідки в результаті цих дій винного[95].

Значення об'єктивної сторони складу злочину є також дуже важливим: об'єктивна сторона є основним, визначальним показником ступеня суспільної небезпеки злочину; об'єктивна сторона є відображенням посягання на об'єкт, який є системоутворювальною ознакою складу злочину; диспозиції норм Особливої частини КК України сконструйовані переважно так, щоб найбільш докладно передати ознаки об'єктивної сторони, оскільки їх тлумачення дозволяє встановити всі інші обов'язкові ознаки складу злочину; юридичні та фактичні ознаки об'єктивної сторони є невід'ємною частиною підстави кримінальної відповідальності; ознаки об'єктивної сторони використовуються для розмежування суміжних складів злочинів; ознаки об'єктивної сторони здатні забезпечувати розмежування злочинів та інших правопорушень[52].

Об'єктивна сторона злочину – це процес суспільно небезпечного та протиправного посягання на охоронювані кримінальним законом інтереси, що розглядається з його зовнішнього боку, в аспекті послідовного розвитку

тих подій та явищ, які починаються зі злочинної дії (бездіяльності) суб'єкта та завершуються настанням злочинного результату[41].

Загалом же, об'єктивна сторона злочину – це його зовнішній прояв злочинної поведінки, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причиновим зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також знаряддями і засобами вчинення злочину. Більшість науковців підтримують саме цей підхід.

Для злочинів із формальним складом обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечне діяння. Для злочинів із матеріальним складом обов'язковими ознаками об'єктивної сторони є: суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причиновий зв'язок між ними. Інші ознаки об'єктивної сторони складу злочину (час, місце, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину) є факультативними, тобто набувають обов'язкового значення лише у випадку, коли вони прямо вказані у нормі закону про кримінальну відповідальність або прямо впливають із її змісту.

Суспільно небезпечне діяння - це обов'язкова ознака кожного складу злочину, що є кримінально-протиправною, винною, усвідомленою, вольовою дією (активна поведінка) або бездіяльністю (пасивна поведінка) суб'єкта злочину, яка заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння істотної шкоди об'єктові злочину.

Суспільно небезпечні наслідки – це шкода, заподіяна конкретним суспільно небезпечним діянням об'єкту злочину, а так само створення загрози заподіяння такої шкоди.

Причиновий зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком – це обов'язкова ознака об'єктивної сторони матеріального складу злочину, що виявляється в об'єктивному необхідному

зв'язку явищ, коли одне з них суспільно небезпечне діяння (причина) породжує інше – суспільно небезпечний наслідок[26].

Час вчинення злочину - це відповідний проміжок часу, протягом якого вчиняється злочинне діяння.

Місце вчинення злочину - це відповідна територія або інше місце, де вчиняється злочинне діяння.

Спосіб вчинення злочину - це сукупність відповідних прийомів, методів вчинення злочинного діяння. Наприклад, загальнонебезпечні способи передбачені ч. 2 ст. 194 КК України.

Обстановка вчинення злочину - це об'єктивні умови, в яких вчинюється злочин.

Знаряддя і засоби вчинення злочину - це речі матеріального світу, за допомогою яких у той чи інший спосіб (фізичний вплив на потерпілого, обман тощо) полегшується вчинення злочину (виконання його об'єктивної сторони). До них можна віднести зброю, інструменти, транспортні засоби тощо[94].

Усі склади некорисливих злочинів проти власності є матеріальними, виключення становить лише погроза знищення майна, яка є усіченим складом злочину.

Положення статей 194 та 196 КК України передбачають кримінальну відповідальність за такі діяння, які пов'язані з порушенням закріплених у цивільному законодавстві речових прав і полягають у спричиненні майнової шкоди власнику чи іншому володільцю майна, яке стало предметом злочинного посягання. У ст. 194 КК України, як і у ст. 196 КК України, передбачена кримінальна відповідальність за два самостійні суспільно небезпечні діяння: знищення чужого майна та пошкодження чужого майна[3].

Слід зазначити, що у вітчизняній кримінально-правовій літературі робилися спроби позначити «знищення та пошкодження» майна єдиним

збірним терміном (одні – «псування», другі – «пошкодження», треті – «знищення»). Між знищенням та пошкодженням майна, безспірно, наявні деякі спільні риси - як при знищенні, так і при його пошкодженні відбувається зміна властивостей майна, яке стало предметом злочину, що полягає у погіршенні його якості, навіть до повної втрати річчю своєї якості.

Проте недопустимо об'єднання знищення та пошкодження майна єдиним терміном з огляду на те, що: по-перше, якщо при знищенні повністю втрачаються як можливість користування цією річчю, так і її економічна цінність, то при її пошкодженні річ приводиться у тимчасову, часткову непридатність й при затраті праці та матеріалів економічне і господарське призначення речі може бути відновлене; по-друге, пошкодження майна не означає його знищення; по-третє, річ можна пошкодити, але, при цьому, не знищивши її[22].

А.Г. Безверхова та І.Г. Шевченко зазначають, що і протиправне діяння, і суспільно небезпечні наслідки, що настали у результаті вчинення діяння (знищення або пошкодження), полягають у знищенні або пошкодженні чужого майна. Тому знищення та пошкодження прийнято розглядати у плані «діяння-наслідок»[15]. Окрім цього, сама термінологічна конструкція «знищення або пошкодження» передбачає як вчинення певного роду діяння, так і настання відповідних суспільно небезпечних наслідків.

М.І. Бажанов під знищенням майна розуміє такий протиправний руйнуючий вплив на майно, внаслідок якого воно повністю втрачає свою споживчу або економічну цінність, приведення його до такого стану, при якому воно взагалі не може бути використане за своїм призначенням, причому втрачені майном властивості не можуть бути відновлені; а під пошкодженням майна розуміє такий протиправний вплив на предмет, внаслідок якого він частково, не в повному обсязі втрачає свої споживчі властивості та економічну цінність і при цьому істотно обмежується можливість його використання за призначенням. Пошкоджене майно може

бути відновлене і знову набути тимчасово або частково втрачених корисних якостей для використання його за функціональним призначенням лише при необхідних фінансових, трудових та інших витратах[45].

П.С. Матишевський, М.І. Мельник знищення майна визначають як доведення його до повної непридатності щодо його цільового призначення, внаслідок якого майно припиняє існувати або повністю втрачає свою цінність; пошкодженням майна визнають погіршення якості, зменшення цінності або доведення речі на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан[42, 73].

Б.С. Волков зазначає, що при знищенні річ припиняє своє існування як майно, стає повністю непридатним виконувати своє призначення й втрачає будь-яку господарську й економічну цінність, а при пошкодженні майна річ не перестає повністю існувати як майно, вона переходить у стан тимчасової чи часткової непридатності[22].

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 1976р. № 4 в редакції Постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 березня 2000 р. № 3 «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» вказує, що «знищення державного або колективного майна – це приведення його у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність. Пошкодженням майна визнаються погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у непридатний до використання за цільовим призначенням стан»[89].

М.І. Панов під знищенням майна пропонує розуміти протиправний руйнуючий вплив на майно, внаслідок якого воно повністю втрачає свою споживчу або економічну цінність, приведення його до такого стану, за якого воно взагалі не може бути використане за своїм призначенням, причому

втрачені майном властивості не можуть бути відновлені: майно – внаслідок знищення перестав існувати як таке; пошкодження ж, на його переконання, – це протиправний вплив на предмет, внаслідок якого він частково, не в повному обсязі втрачає свої споживчі властивості та економічну цінність, при цьому істотно обмежується можливість його використання за цільовим призначенням[45]. Саме таке визначення видається найбільш повним.

В сучасній науці кримінального права про відповідальність за знищення та пошкодження майна безспірним є положення про те, що під знищенням і пошкодженням з об'єктивної сторони розуміється протиправне діяння, яке може виражатися у формі як дії, так і бездіяльності[23]. Однак, частіше всього ці злочини вчиняються шляхом активної форми поведінки – дії. Наприклад, шляхом механічного впливу – відокремлення окремих частин від предмета; шляхом фізичного впливу – спалювання, затоплення, використання електроенергії тощо; шляхом хімічного впливу – розчинення в кислоті, використання отрути, вибухонебезпечних та сильнодіючих речовин і шляхом використання інших способів впливу на предмети, внаслідок яких припиняється їх існування або вони приводяться у стан, повністю, частково чи тимчасово непридатний для використання за цільовим призначенням.

Дещо рідше знищення чи пошкодження майна вчиняються шляхом бездіяльності. Наприклад, залишення без нагляду включених електричних приладів чи інших джерел підвищеної небезпеки, ненадання корму тваринам особою, яка зобов'язана належним чином утримувати тварин, неприйняття зобов'язаною особою заходів збереження чужого майна від руйнівної дії кліматичних, біологічних та інших факторів (наприклад, сирості), невжиття необхідних запобіжних заходів при використанні вогню та ін[17].

Суспільно небезпечні наслідки знищення чи пошкодження майна, як відомо, є ще однією обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цих складів злочинів. Відповідно до статті 194 КК України для основного складу умисного знищення або пошкодження майна – це заподіяння шкоди у

великих розмірах; для необережного знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України) – спричинення тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей[3].

Згідно з приміткою 3 до статті 185 КК України майнова шкода у великих розмірах у складі умисного знищення або пошкодження майна матиме місце у разі, коли такими діями заподіяно майнову шкоду на суму, яка в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину[3]. Сума неоподаткованого мінімуму доходів громадян устанавлюється на рівні податкової соціальної пільги, яка визначається у розмірі, що дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму[5]. З 1 січня 2018 року прожитковий мінімум устанавлений в розмірі 1762 грн, тому мінімальна соціальна пільга становитиме 881 грн[8]. Отже, з 1 січня 2018 року злочинним визнається лише таке умисне знищення або пошкодження майна, яким заподіяна шкода у розмірі 220 250 гривень і більше.

Умисне знищення або пошкодження чужого майна на суму, меншу ніж 220 250 грн, тягне за собою виключно цивільну відповідальність (адже відсутня стаття у КпАПі, яка б передбачала відповідальність за адміністративне правопорушення, що полягає в умисному знищенні чи пошкодженні чужого майна). У той час як, наприклад, умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК) є кримінально караним незалежно від розміру заподіяної ним шкоди.

Тому доцільним було б встановити кримінальну відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що завдало значної шкоди потерпілому, та адміністративну відповідальність за такі ж діяння, якими не заподіяно значну шкоду потерпілому.

Відповідно до КК України (ч. 1 ст. 121 КК) тяжкими тілесними ушкодженнями визнаються такі з них, які були небезпечними для життя в момент заподіяння їх або спричинили втрату будь-якого органу чи його

функцій, душевну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя[3].

Загибель людей - це смерть хоча б однієї людини.

У кожному випадку аналізу наслідків знищення чи пошкодження майна необхідним для з'ясування є питання причинного зв'язку, тобто встановлення наявності (чи відсутності) об'єктивного зв'язку між вчиненим діянням і тими суспільно небезпечними змінами, що відбулися у зовнішньому світі. Встановлення причинного зв'язку є необхідною умовою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Якщо ж суспільно небезпечні наслідки настали у результаті випадкового збігу обставин, однією із яких були дії обвинуваченого, то відповідальність не настає[127].

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 194 КК України, вважається закінченим з моменту, коли спричинено майнову шкоду у великих розмірах, унаслідок якої подальше використання майна або взагалі не можливе, або можливе, проте за умови його відновлення чи ремонту[23].

Злочин, передбачений ст. 196 КК України, вважається закінченим з моменту настання хоча б одного із передбачених суспільно небезпечних наслідків – тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей.

Погроза знищення майна, передбачена ст. 195 КК України, є усіченим складом злочину. Особливість усіченого складу злочину полягає у тому, що момент закінчення злочину переноситься законодавцем на більш ранню стадію поведінки злочинця: на момент замаху, готування чи навіть на момент вияву наміру вчинити злочин.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 195 КК України, є суспільно небезпечне діяння – погроза знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом.

Погроза - це вид (чи форму) психічного насильства, що полягає в залякуванні особи заподіянням певної шкоди. Таке залякування не

обов'язково повинне супроводжуватись примусом до певної (теперішньої чи майбутньої) поведінки, воно може бути пов'язане і з минулими діями потерпілого. Обов'язковими для погрози, як видається, є два елементи, виділені Р. А. Левертовою, – здатність погрози впливати на психіку потерпілого та наявність у ній елементу залякування[59].

Реальність погрози для потерпілого означає усвідомлення ним того, що небезпека заподіяння шкоди, якою погрожує винний, може стати дійсністю. Реальність загрози встановлюється в кожному окремому випадку, зважаючи на конкретні обставини, і об'єктивний, і суб'єктивний критерії (зміст, час, спосіб, інтенсивність погрози, дані, що характеризують особу, яка її висловлює, стосунки останньої з потерпілим).

Погроза, відповідальність за яку встановлена ст. 195 КК України, повинна бути визначеною. Для вирішення питання кваліфікації дій винного за ст. 195 КК важливе значення має не лише конкретизація шкоди, якою винний погрожує потерпілому (доведення майна до повної непридатності щодо використання його за призначенням), але й конкретизація способу заподіяння цієї шкоди (як загальнонебезпечного). У випадку, коли спосіб знищення майна не визначений, не конкретизований у висловленій погрозі, склад злочину, передбачений ст. 195 КК, відсутній[23].

Отже, погроза знищення майна як злочин, передбачений ст. 195 КК, – це вид психічного насильства, виражений у доведенні до потерпілого наміру знищити його майно загальнонебезпечним способом, який впливає на психіку потерпілого з метою його залякування, спричинення у нього стану страху, що свідчить про реальне сприйняття доведеної погрози.

Даний злочин визнається закінченим з моменту доведення погрози до відома потерпілого будь-яким способом (усно, письмово, через посередника тощо).

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України) є суспільно небезпечне діяння

(невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо охорони чи зберігання чужого майна), суспільно небезпечні наслідки (тяжкі наслідки для власника майна) та причинний зв'язок між ними.

Суспільно небезпечне діяння у цьому складі злочину проявляється у пасивній формі поведінки – бездіяльності. Першою обов'язковою умовою кримінальної відповідальності особи за бездіяльність є наявність у неї обов'язку діяти певним чином. Загалом, обов'язок вчинити певні дії може впливати з різних підстав: а) безпосередньо із закону або з іншого підзаконного нормативного акта; б) з професійних або службових обов'язків; в) з договору; г) з родинних відносин; ґ) з попередньої поведінки особи.

Стаття 197 КК передбачає відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язків щодо охорони чи зберігання чужого майна[3]. Ці обов'язки можуть належати до професійних або впливати з цивільно-правового договору чи безпосередньо із закону. Наприклад, безпосередньо із закону впливає обов'язок зберігання товару, не прийнятого покупцем: «якщо покупець (одержувач) відмовився від прийняття товару, переданого продавцем, він зобов'язаний забезпечити схоронність цього товару, негайно повідомивши про це продавця». Цивільно-правовими договорами, із яких можуть впливати вказані обов'язки, є договір зберігання та договір охорони. За договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності (ч. 1 ст. 936 ЦК України)[6]. За договором охорони охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити недоторканність особи чи майна, які охороняються; володілець такого майна або особа, яку охороняють, зобов'язані виконувати передбачені договором правила особистої та майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату (ч. 1 ст. 978 ЦК України)[6].

Поняття «зберігання» та «охорона» не є тотожними. Зберігати – означає «тримати щось у певних умовах, оберігаючи від псування, руйнування»[80]; охороняти – означає «оберігати від небезпеки кого-, що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху і т. ін.»[80]. Ст. 197 КК України передбачає відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язків і щодо охорони, і щодо зберігання чужого майна, в той час як назва цієї статті сформульована так: «порушення обов'язків щодо охорони майна». Отже, існує невідповідність між назвою цієї статті та її змістом. Тому назву ст. 197 КК після слів «обов'язків щодо» слід доповнити словами «зберігання чи».

Другою обов'язковою умовою кримінальної відповідальності за бездіяльність є наявність реальної можливості діяти певним чином. Зміст цієї умови полягає в тому, що особа в конкретній ситуації мала реальну можливість діяти, тобто виконати активні дії і запобігти злочинним наслідкам. Прикладом об'єктивних чинників, які здатні позбавити особу можливості виконувати свої обов'язки щодо зберігання чи охорони, є непоборна сила, неправомірний вплив на неї з боку інших осіб (застосування фізичного насильства, незаконне позбавлення волі тощо). Прикладом суб'єктивних чинників можуть слугувати, зокрема, поганий стан здоров'я, недостатність навичок і досвіду тощо. Якщо наявний хоча б один із таких чинників, унаслідок якого особа фактично була позбавлена можливості належним чином виконувати покладені на неї обов'язки, то склад злочину «Порушення обов'язків щодо охорони майна» відсутній[23].

Невиконання та неналежне виконання обов'язків щодо зберігання чи охорони майна є кримінально караним лише у випадку, коли ним спричинено тяжкі наслідки для власника майна. Тяжкі наслідки - оціночна категорія, яка підлягає встановленню у кожному конкретному випадку з урахуванням всіх обставин справи. Такими наслідками можуть бути визнані неправомірне вилучення у власника, знищення чи пошкодження майна у великих розмірах,

у великій кількості чи майна, яке мало надзвичайно важливе значення для виробничої діяльності їх власника чи було сімейною реліквією тощо[23].

Між порушенням обов'язків щодо охорони майна і тяжкими наслідками для його власників має існувати причинний зв'язок: зазначене діяння створює передумови для настання таких наслідків. В результаті невиконання або неналежного виконання особою, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна, створюється можливість для викрадення такого майна, його знищення, пошкодження, загибелі тощо.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільне небезпечних наслідків – тяжких наслідків для власника майна.

Стаття 196 КК України передбачає кримінальну відповідальність за необережне знищення чи пошкодження майна незалежно від способу його вчинення. За ч. 1 ст. 194 КК України карається умисне знищення чи пошкодження майна, вчинене будь-яким способом, крім загальнонебезпечних. Загальнонебезпечні способи є однією із кваліфікуючих ознак умисного знищення чи пошкодження майна та передбачені ч. 2 ст. 194 КК України[3].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що родовим об'єктом усіх складів некорисливих злочинів проти власності (як і інших складів злочинів, передбачених розділом VI «Злочини проти власності» КК України) виступають відносини власності, тобто ті суспільні відносини, що виникають з приводу майна і юридично виражені у праві володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном (праві власності), яким наділений власник, і в обов'язку інших осіб (невласників) сприймати вказане право як належне і не перешкоджати його здійсненню.

Безпосереднім об'єктом некорисливих злочинів проти власності виступають відносини власності, а додатковими можуть бути: суспільні відносини щодо недоторканості життя та здоров'я людини, суспільні

відносини, що забезпечують екологічну безпеку, безпеку руху та експлуатації транспорту, громадський порядок, громадську безпеку та ін.

Предметом усіх складів некорисливих злочинів проти власності виступає лише майно, чуже для винного, тобто таке, що не належить йому на праві власності чи законного володіння.

Усі склади некорисливих злочинів проти власності є матеріальними, виключення становить лише погроза знищення майна, яка є усіченим складом злочину.

Під знищенням і пошкодженням з об'єктивної сторони розуміється протиправне діяння, яке може виражатися у формі як дії, так і бездіяльності.

Умисне знищення чи пошкодження майна, яке не заподіяло майнову шкоду у великих розмірах, не є кримінально каранним діянням. Також не передбачена відповідальність і в КпАПі. Тому доцільним було б встановити кримінальну відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що завдало значної шкоди потерпілому, та адміністративну відповідальність за такі ж діяння, якими не заподіяно значну шкоду потерпілому.

Погроза як суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 195 КК, за способом виразу може бути різною, проте за характером і змістом вона повинна бути визначеною та реальною, а також в ній повинна бути конкретизація способу заподіяння шкоди (як загальнонебезпечного).

Суспільно небезпечне діяння у складі злочину «Порушення обов'язків щодо охорони майна» проявляється у пасивній формі поведінки – бездіяльності.

Якщо наявний хоча б один із чинників, унаслідок якого особа фактично була позбавлена можливості належним чином виконувати покладені на неї обов'язки, то склад злочину «Порушення обов'язків щодо охорони майна» відсутній.

Ст. 197 КК України передбачає відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язків і щодо охорони, і щодо зберігання чужого майна, в той час як назва цієї статті сформульована так: «порушення обов'язків щодо охорони майна». Тому назву ст. 197 КК після слів «обов'язків щодо» слід доповнити словами «зберігання чи».

Суспільно небезпечні наслідки для основного складу умисного знищення або пошкодження майна – це заподіяння шкоди у великих розмірах; для необережного знищення або пошкодження майна – спричинення тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей, для порушення обов'язків щодо охорони майна – тяжкі наслідки для власника майна.

2.2. Суб'єкт та суб'єктивна сторона некорисливих злочинів проти власності

Суб'єкт злочину в кримінальному праві – це один із елементів складу злочину, який є необхідною умовою для визначення можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин.

Визначення поняття «суб'єкт злочину» міститься в Кримінальному кодексі України. Так, ч. 1 ст. 18 КК України зазначає, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність[3]. Таким чином, суб'єкт злочину повинен бути наділений сукупністю певних обов'язкових ознак, це: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) досягнення віку кримінальної відповідальності.

Ці три ознаки є загальними і обов'язковими для суб'єкта будь-якого злочину, в тому числі і для суб'єктів некорисливих злочинів проти власності. Тому слід розглянути їх більш детально.

За загальним правилом, ст. 18 КК України зазначає, що суб'єктами злочину можуть бути виключно фізичні особи[3]; юридичних осіб вона не

визнає суб'єктами злочину. Однак 23 травня 2013 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», яким КК України було доповнено розділом XIV-1 Загальної частини «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». У розділі чітко визначені підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, а також міститься перелік певних статей Кримінального кодексу України. За вчинення злочинів, які зазначені у цьому розділі, уповноваженими особами юридичних осіб або за дорученням чи наказом, за змовою та за співучасті, або іншим шляхом до юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Однак в цьому переліку статті, що стосуються некорисливих злочинів проти власності, відсутні[7]. Тому можна зробити висновок, що суб'єктами некорисливих злочинів проти власності можуть виступати тільки фізичні особи.

Наступною ознакою суб'єкта злочину є осудність. Визначення осудності особи є дуже важливим, адже вина особи у вчиненні злочину може бути встановлена лише після вирішення питання про її осудність.

Відповідно до ч.1 ст. 19 КК України, осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними[3]. У ч. 2 ст. 19 КК України вказано, що не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час учинення суспільно небезпечного діяння, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру[3].

Зміст поняття осудності розкривається завдяки сукупності двох критеріїв: юридичного та медичного.

Юридичному критерію осудності притаманні інтелектуальна та вольова ознаки. Інтелектуальна ознака передбачає здатність особи під час учинення злочину усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність своїх дій (бездіяльності), а вольова ознака – її спроможність під час учинення злочину керувати своїми діями, іншими словами, керувати власною волею за своїм внутрішнім переконанням і бажанням[85].

Медичний характер осудності є показником такого стану психіки особи, за якого вона перебуває в здоровому глузді та усвідомлює свої дії, або ж наявні незначні розлади психіки, що не виключають осудність. Медичний критерій повинен розглядатися не ізольовано, а разом з юридичним[85].

Ст. 20 КК України закріплює також поняття обмеженої осудності – це нездатність особи повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними через наявність у неї під час вчинення злочину психічного розладу[3]. Особа, що визнана судом обмежено осудною, все ж таки підлягає кримінальній відповідальності. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Статистичні дані засвідчують, що в середньому третина усіх злочинів вчиняються особами у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Тому виникає питання про відповідальність особи, яка вчинила злочин у стані такого сп'яніння. Стосовно цього ст. 21 КК України зазначає, що «особа, що вчинила злочин у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності»[3]. Крім того, зважаючи на підвищену суспільну небезпечність таких осіб, п. 13 ст. 67 КК відносить цю обставину до обтяжуючих[3].

Третьою обов'язковою ознакою суб'єкта злочину є вік, із якого настає кримінальна відповідальність. У ч. 1 ст. 22 КК України визначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину

виповнилося 16 років. Частина друга цієї ж статті містить вичерпний перелік злочинів, за які відповідальність настає з чотирнадцятирічного віку[3]. Криміналісти вважають, що в основу визначення можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності з 14-річного віку покладені такі обставини: а) рівень розумового розвитку особи, який дає підстави вважати, що особа в 14-річному віці вже розуміє (усвідомлює) суспільну небезпечність й протиправність діянь, зазначених у ч. 2 ст. 22 КК України; б) значна поширеність цих злочинів, учинених підлітками; в) висока суспільна небезпечність таких злочинів[83].

З-поміж усіх складів некорисливих злочинів проти власності до цього переліку законодавцем віднесений лише частина друга умисного знищення або пошкодження майна (ст. 194). Щодо інших складів некорисливих злочинів проти власності, то особи у віці від 14 до 16 років не підлягають кримінальній відповідальності за їх вчинення, навіть якщо вони брали участь у їх учиненні як співучасники.

Розглянуті ознаки суб'єкта злочину традиційно відносять до обов'язкових. Однак, існують ще факультативні (додаткові) ознаки – це обставини, що містять інші, окрім обов'язкових, характеристики суб'єкта злочину (ознаки спеціального суб'єкта злочину). Кримінальний кодекс України в ч. 2 ст. 18 КК вказує, що «спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа»[3].

На думку Ш. Рашковскої і Р. Орімбаєва, спеціальним суб'єктом злочину є особа, яка, крім необхідних ознак загального суб'єкта (вік і осудність), передбачених у законі, повинна ще володіти особливими додатковими ознаками, що дають можливість залучити дану особу до кримінальної відповідальності за вчинення злочину. Р. Орімбаєв також називає такі ознаки спеціального суб'єкту злочину: 1) ознаки, які характеризують правове становище особи; 2) демографічні ознаки, що визначають фізичні властивості

особистості злочинця; 3) ознаки, що вказують на посадове становище, характер виконуваної роботи і якусь професію особи; 4) ознаки, що характеризують особу, що займалася в минулому антисоціальною діяльністю, а також наявність повторності злочинів[82].

Н.С. Лейкіна і Н.П. Грабовська зазначають, що спеціальними називаються такі суб'єкти, які володіють конкретними особливостями, зазначеними в диспозиції статті. При цьому визнання деяких осіб спеціальними суб'єктами обумовлено, насамперед, тим, що внаслідок займаного ними положення вони вже можуть скоювати злочини, які не можуть бути вчинені іншими особами[60].

Серед усіх статей, що відносяться до некорисливих злочинів проти власності, тільки суб'єкт злочину, передбаченого ст. 197 КК України, є спеціальним, тобто, окрім загальних ознак, він повинен бути наділений ще й додатковою (спеціальною) ознакою, яка характеризує його правове положення, що прямо зазначено у КК – «особа, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна». Обов'язок охорони чи зберігання чужого майна може впливати: безпосередньо з закону; з трудового договору; з цивільно-правових угод. Наприклад, безпосередньо із закону впливає обов'язок покупця (одержувача), у випадку відмови від прийняття товару, забезпечити схоронність товару, переданого продавцем (ст. 690 ЦК)[6].

Цивільно-правовими договорами, із яких можуть впливати вказані обов'язки, є договір зберігання та договір охорони. За договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності (ст. 936 ЦК). За договором охорони охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити недоторканність особи чи майна, які охороняються (ст. 978 ЦК)[6].

Згідно із трудовим договором обов'язок зберігання чи охорони чужого майна може бути віднесений до професійних чи службових обов'язків особи (наприклад, сторож чи матеріально відповідальна особа).

Отже, для встановлення такого елементу складу злочину, передбаченого ст. 197 КК, як суб'єкт, необхідно встановити (окрім осудності та віку кримінальної відповідальності) наявність у особи на момент вчинення злочину правового обов'язку зберігання чи охорони чужого майна.

Однак, ще можуть існувати об'єктивні та суб'єктивні чинники, які унеможливають особу виконати покладені на неї обов'язки. Прикладами об'єктивних чинників є: непоборна сила, неправомірний вплив на неї з боку інших осіб (застосування фізичного насильства, незаконне позбавлення волі тощо). Прикладом суб'єктивних чинників можуть виступати поганий стан здоров'я, недостатність навичок і досвіду тощо. Якщо наявний хоча б один із таких чинників, унаслідок якого особа фактично була позбавлена можливості належним чином виконувати покладені на неї обов'язки, то склад злочину «Порушення обов'язків щодо охорони майна» відсутній[23].

Суб'єктивна сторона злочину – це сукупність ознак, які характеризують внутрішню сторону злочину, тобто психічне ставлення особи до суспільно небезпечного діяння, вчинюваного нею, а також до його наслідків, якому притаманні вина, мотив, мета, емоції[26].

Вина є єдиною обов'язковою ознакою цього суб'єктивної сторони складу злочину. Відповідно до ст. 23 КК України, виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності[3]. Факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу злочину (мотив, мета, емоції) стають обов'язковими лише у випадках, коли вони прямо зазначені у диспозиції норми Особливої частини КК України.

Як кримінально-правовій категорії, вині притаманні зміст, сутність, ступінь і форма.

Зміст вини – це система психічних елементів, що характеризують відбиття у свідомості особи об'єктивних ознак складу злочину, тобто фактичних ознак, які характеризують об'єкт і об'єктивну сторону, а в деяких випадках і ознак спеціального суб'єкта.

Сутність вини полягає в негативному ставленні особи до суспільних відносин, підлягають охороні нормами законодавства про кримінальну відповідальність.

Ступінь вини – кількісний вияв негативного ставлення особи до охоронюваних суспільних відносин, а також показник спотворення ціннісних орієнтацій винного, що визначає тяжкість учиненого діяння і небезпечність особи винного. Залежно від суспільної небезпечності вчиненого діяння зростає і ступінь вини.

Вина має дві форми: умисел та необережність.

У чинному кримінальному законодавстві виділяються прямий і непрямий умисел. Злочин визнається вчиненим умисно, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (прямий умисел) (ч. 2 ст. 24 КК України) або хоча й не бажала, але свідомо припускала їх настання (непрямий умисел) (ч. 3 ст. 24 КК України)[3].

Традиційно у прямому і непрямому умислі виділяють інтелектуальні та вольові ознаки. Інтелектуальний момент і прямого, і непрямому умислу характеризується усвідомленням суспільної небезпеки своїх дій, а також передбачення суспільно небезпечних наслідків таких дій.

Головна ж відмінність між прямим і непрямим умислом – це вольовий момент. При прямому умислі особа не тільки усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає наслідки, які можуть статися внаслідок цього діяння, але й бажає настання цих суспільно небезпечних наслідків. Бажання як елемент умислу полягає у прагненні до визначених

наслідків в одній з таких якостей: 1) кінцевої мети; 2) проміжного етапу на шляху до досягнення кінцевої мети; 3) засобу досягнення мети; 4) невідворотного елемента діяння[90]. На відміну від прямого умислу, при непрямому умислі особа не бажає настання суспільно небезпечних наслідків, проте свідомо допускає їх настання. Не бажаючи настання суспільно небезпечних наслідків, винний все ж таки згоден на їх настання.

За ст. 25 КК України вчиненим з необережності є злочин, вчинений через злочинну самовпевненість, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення, або через злочинну недбалість, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити[3].

Мотив, мета та емоції, як вже зазначалося, за загальним правилом є факультативними ознаками суб'єктивної сторони. Однак, згідно з КПК України, вони підлягають доказуванню у кримінальному провадженні – мотив учинення кримінального правопорушення як одна з обставин його вчинення, а мета – як обставина, що може обтяжувати чи пом'якшувати покарання[4]. Тобто, мотив і мета злочину можуть упливати на його кваліфікацію та обов'язково повинні бути враховані судом під час призначення покарання.

У сучасному кримінальному праві існує багато визначень поняття мотиву злочину. Так, Б. Харазішвілі вважає, що мотив – це емоційний стан особи, який виявляється у прояві волі, пов'язаної з розумінням необхідності даної поведінки і бажанням її здійснення. На інших позиціях стоїть І. Філановський, який відносить до мотиву злочину усвідомлений і конкретно опредмечений інтерес, що спонукав до вчинення суспільно небезпечного діяння. На думку А. Тузова, мотиви злочинів – це пов'язані із задоволенням певних потреб антисоціальним способом активні стани людської психіки,

стани спонукання особи, які визначають її суспільно небезпечне діяння. Чимало вчених (зокрема, Б. Волков, К. Ігошев, Д. Котов, А. Наумов, А. Піонтковський, С.А. Тарарухін) вважають, що мотив злочину – це спонукання, яким керувалася особа, вчиняючи злочин[94].

Під метою злочину слід розуміти уявлення про той ідеальний образ бажаного майбутнього результату суспільно небезпечного діяння. Її утворення передбачає формування ідеального уявлення про той предмет чи явище, якого намагається досягнути певна особа.

Емоційний стан – це сукупність емоцій і переживань, які були в особи під час вчинення нею злочину. У більш конкретному розумінні це особливий психоемоційний стан у рамках осудності, який раптово виникає внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілої особи. За таких умов емоції можуть відчутно впливати на формування вини, мотиву та мети злочинів[94].

Тепер слід розглянути детальніше ознаки суб'єктивної сторони кожного із складів некорисливих злочинів проти власності.

Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 194 КК, характеризується умисною формою вини. Однак, у даному складі злочину важко визначити конкретний вид умислу, адже важко визначити, чи особа бажала, чи свідомо припускала настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння шкоди у великих розмірах, тобто шкоди на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Вчиняючи таке діяння, особа взагалі може не орієнтуватися, який розмір шкоди є кримінально караним.

Слід зазначити, що для суб'єктивної сторони основного складу умисного знищення або пошкодження майна характерне наступне:

1. Усвідомлення особою, що посягає на відносини власності, що вона порушує права та законні інтереси власників чи законних володільців.

2. Усвідомлення особою, що вона посягає саме на чуже майно, адже трапляється і таке, що особа добросовісно помиляється щодо приналежності знищеного чи пошкодженого майна, вважаючи його своїм.

3. Усвідомлення особою, що її поведінка є протиправною, тобто такою, що не випливає із закону, договору чи іншої правової підстави.

4. Передбачення особою невідворотність або можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння – заподіяння майнової шкоди у великих розмірах[23].

Для суб'єктивна сторона кваліфікованого складу умисного знищення чи пошкодження майна (ч. 2 ст. 194 КК України), крім цього, характерне ще й:

1. За вчинення цього діяння шляхом вибуху, підпалу тощо особа повинна усвідомлювати суспільну небезпечність обраного способу вчинення злочину.

2. Під час заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах (яка в шістсот і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян) особа повинна передбачати невідворотність або можливість настання таких наслідків свого діяння.

3. При спричиненні загибелі людей виникає подвійна (або змішана) форма вини, тобто поряд із умислом стосовно наслідків у вигляді майнової шкоди йтиметься про необережну форму вини щодо наслідку у вигляді загибелі людей. Цей злочин не може бути охарактеризовано тільки як умисний, оскільки наслідки, за якими він кваліфікується, настають з необережності (з іншого боку не може бути охарактеризовано як необережний, оскільки знищення або пошкодження майна вчиняється умисно). Але якщо особа, вчиняючи умисне знищення чи пошкодження майна, має умисел на спричинення смерті (тобто передбачає можливість чи невідворотність настання смерті), то таке діяння слід кваліфікувати як умисне вбивство.

4. Під час спричинення інших тяжких наслідків, відповідальність за умисне спричинення яких передбачена окремою статтею Особливої частини КК України, також виникає подвійна форма вини (необережність щодо кваліфікуючої ознаки)[23].

Мотив та мета вчинення злочину, а також емоційний стан особи під час його вчинення не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони основного та кваліфікованих складів умисного знищення або пошкодження майна, проте їх установлення має важливе значення для правової оцінки злочину.

Часто мотив і мета умисного знищення або пошкодження майна дозволяють відмежувати злочин, передбачений ст. 194 КК, від низки суміжних посягань. Це стосується випадків, коли закон про кримінальну відповідальність містить пряму вказівку на наявність спеціальної мети, яку намагається досягнути особа, вчиняючи умисне знищення чи пошкодження майна, і через це змінюється характер суспільної небезпечності діяння, а отже і кваліфікація вчиненого. Так, наприклад, зруйнування або пошкодження об'єктів, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, вчинене з метою ослаблення держави, кваліфікується як диверсія (ст. 113 КК). Вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку заподіяння значної майнової шкоди, з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів утворює склад терористичного акту (ст. 258 КК). Погроми, підпали, знищення майна можуть слугувати способом вчинення масових заворушень (ст. 294 КК). У цих випадках умисне знищення чи пошкодження майна виступає способом вчинення іншого злочину.

Мотив умисного знищення або пошкодження майна має значення для кваліфікації, наприклад, у випадках, коли майно, на яке посягає винний, належить специфічному колу потерпілих: працівникам правоохоронних органів; державним і громадським діячам; службовим особам і громадянам, що виконують громадські обов'язки; суддям, народним засідателям і присяжним, а також їх близьким родичам; захисникам і представникам особи. Якщо умисне знищення чи пошкодження їх майна вчиняється із мотивів, пов'язаних із їх посадовою, службовою, громадською діяльністю, то вчинене слід кваліфікувати за відповідною спеціальною нормою, якщо ж такий мотив відсутній – за ст. 194 КК.

Суб'єктивна сторона погрози знищення майна (ст. 195 КК) характеризується виною у формі прямого умислу, тобто:

а) висловлюючи погрозу, винний повинен усвідомлювати, що мотив, у зв'язку з яким вона була доведена до потерпілого; відносини, що виникли між винним та потерпілим; місце, час і обстановка висловлення погрози; рішучість, продемонстрована ним, тощо свідчать про реальність погрози;

б) той, хто погрожує, повинен передбачати, що внаслідок його погроз у потерпілого може виникнути стан страху;

в) винний, погрожуючи знищити чуже майно шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, бажає викликати у потерпілого стан страху[23].

Мотив, мета, емоційний стан особи не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони складу погрози знищення майна, проте їх установлення також має важливе значення. Зокрема, мотив і мета в деяких випадків слугують ознаками, що дозволяють відмежувати погрозу знищення майна від суміжних складів злочину. Наприклад:

1) погроза знищення майна, висловлена з метою примушування до вступу у статевий зв'язок, кваліфікується за ч. 2 ст. 154 КК;

2) погроза знищення майна, вчинена з метою перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача кваліфікується за ч. 2 ст. 157 КК;

3) погрози знищення майна, висловлені з метою порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії, охоплюються ч. 2 ст. 161 КК;

4) погроза знищення майна, вчинена щодо священнослужителя з метою примушування до проведення релігійного обряду, може виступати видом психічного насильства, передбаченого ч. 2 ст. 180 КК;

5) погроза знищення майна, поєднана з вимогою передачі майна чи права на майно чи вчинення будь-яких дій майнового характеру, утворює склад вимагання (ст. 189 КК);

6) погроза знищення майна, вчинена з метою протидії законній господарській діяльності, утворює склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 206 КК;

7) погроза знищення майна, висловлена з метою перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, кваліфікується за ст. 386 КК[23].

Мотив погрози знищення чужого майна також виконує роль розмежувальної ознаки. Зокрема, йдеться про погрозу знищення майна, що через належність специфічному колу потерпілих охороняється спеціальними (щодо ст. 195 КК) нормами Особливої частини КК. До кола цих потерпілих належать: працівники правоохоронних органів; державні та громадські діячі; службові особи та громадяни, що виконують громадські обов'язки; судді, народні засідателі та присяжні, а також їх близькі родичі; захисники та представники особи; начальник з військової служби. Погроза знищення їх майна, вчинена з мотивів, пов'язаних із їхньою службовою, професійною,

громадською діяльністю, утворює самостійні склади злочину, передбачені відповідно статтями 345, 346, 350, 377, 398, 405 КК.

Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого статтею 196 КК, характеризується необережною формою вини. Вчиняючи цей злочин, особа:

1) усвідомлює, що її дія (бездіяльність) є протиправною, оскільки порушує певні правила поведінки (наприклад, порушує правила зберігання певних видів майна);

2) усвідомлює, що нехтує заходами безпеки під час вчинення правомірних дій (наприклад, недотримується заходів протипожежної безпеки під час правомірного використання власного майна);

3) не передбачає, що внаслідок її недбалості, необачності може бути порушене право власності, а також інші права та інтереси осіб;

4) не передбачає такі суспільно небезпечні наслідки свого діяння, як заподіяння майнової шкоди, тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей;

5) особа повинна була і могла передбачити таку можливість заподіяння шкоди законним правам та інтересам інших осіб[77].

Суб'єктивна сторона порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК) також характеризується необережною формою вини. Вчиняючи цей злочин, особа:

1) усвідомлює, що її дія (бездіяльність) є протиправною, оскільки вона не виконує або неналежно виконує свої обов'язки з приводу охорони чи зберігання чужого майна;

2) не передбачає, що внаслідок її недбалості, необачності можуть бути заподіяні тяжкі наслідки для власника майна (майнова шкода у великих розмірах);

3) особа (за необхідної уважності та передбачливості) повинна була і могла передбачити можливість настання таких суспільно небезпечних наслідків[77].

Отже, суб'єктами некорисливих злочинів проти власності є фізичні осудні особи, які досягли 16 років на момент вчинення злочину (тільки за кваліфікований склад умисного знищення або пошкодження майна у Кримінальному кодексі встановлений знижений віку кримінальної відповідальності (14 років).

Для встановлення суб'єкта злочину, передбаченого статтею 197 КК, окрім загальних ознак суб'єкта, необхідно встановити наявність у особи на момент вчинення злочину правового обов'язку зберігання чи охорони чужого майна.

У складах некорисливих злочинів проти власності форми вини виявляються так: виною у формі умислу характеризуються склади злочинів, передбачених ст. 194, 195 КК; виною у формі необережності характеризуються склади злочинів, передбачених ст. 196, 197 КК.

Мотив, мета, емоційний стан особи не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. ст. 194, 195 КК, проте їх встановлення має важливе значення. Зокрема, мотив та мета слугують ознаками, що дозволяють відмежувати умисне знищення чи пошкодження майна, а також погрозу знищення майна від суміжних складів злочинів.

РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НЕКОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

У практиці застосування кримінально-правових норм часто виникають труднощі, пов'язані з кваліфікацією та розмежуванням злочинів, коли різними складами злочинів, з одного боку, притаманна низка ознак, а з іншого, – окремі ознаки, що їх відрізняють. Такі склади злочинів у теорії кримінального права називають суміжними[53]. На думку Є.В. Фесенка, суміжними є склади злочинів, які мають схожі ознаки у різних комбінаціях, а роль критеріїв розмежування відіграють відмінні ознаки[120]. Л.П. Брич суміжні склади злочинів визначає як такі, кожен із яких має одну або кілька подібних за змістом (спільних) ознак (крім загального об'єкта, причинового зв'язку, загальних ознак суб'єкта складу злочину, вини) і одночасно містить одну або декілька відмінних за змістом ознак, що виключають однойменні ознаки іншого складу злочину (розмежувальні)[20]. Спільними ознаками науковець вважає групу ознак різних складів злочинів, кожна з яких є ознакою окремого складу злочину. А розмежувальними ознаками є група однойменних ознак, що різняться між собою за змістом. Кожна з них є ознакою окремого складу злочину і, якісно по-різному характеризуючи одну й ту саму властивість, визначену відповідними ознаками складу, своєю присутністю вона унеможливорює наявність у цьому складі іншої ознаки і навпаки[57]. В. М. Кудрявцев визнає суміжними ті склади злочинів, які мають усі загальні ознаки, крім однієї, та пропонує розмежовувати ці діяння за окремими елементами складу злочину: об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктивною стороною та суб'єктом[53].

Особлива частина КК України містить значну кількість суміжних злочинів, близьких між собою за змістом кримінально-правової заборони. Як доводить аналіз, сукупність норм Особливої частини КК України про відповідальність за окремі конкретні види злочинів становить складну та

специфічно взаємопов'язану систему, стрижнем якої є суміжність складів злочинів, передбачених вказаними нормами. Саме тому завдання з відокремлення умисного знищення або пошкодження майна від інших злочинів є важливим як із позиції доктрини кримінального права, так і для правильного застосування кримінально-правових норм.

Визначення ознак, які дозволяють відокремити склад певного злочину та складу суміжних з ним діянь, є необхідним для правильної правової оцінки фактичних обставин учинення суспільно небезпечного діяння. Як зауважує В. М. Кудрявцев, кожен злочин має низку спільних з іншими злочинами ознак, чим і викликані труднощі в плані їх кваліфікації. Щоб правильно кваліфікувати злочин, необхідно абсолютно чітко уявляти диференційні ознаки учиненого і суміжних злочинів. Виявляючи властиві даному діянню ознаки та відкидаючи усі інші, постійно поглиблюючи аналіз правової норми і фактичних обставин учиненого, можливо окреслити єдиний комплекс ознак, що характеризують цей злочин і відрізняють його від інших[53].

Розглядаючи проблематику розмежування суміжних складів злочинів, варто пам'ятати і про питання співвідношення цього процесу з конкуренцією кримінально-правових норм. Прагнучи розв'язати вказане питання, Л. П. Брич відмічає два підходи до трактування цього співвідношення у науці кримінального права: прихильники першого не вбачають відмінності між суміжними складами злочинів та складами, передбаченими конкуруючими нормами; другий підхід базується на визнанні відмінності між такими складами, що полягає в характері співвідношення спільних ознак складів злочинів, ознак, що не збігаються за змістом, та норм, що передбачають ці складу злочинів[20]. В. О. Навроцький підтверджує актуальність проблеми співвідношення конкуренції кримінально-правових норм та «суміжності» складів злочинів, але зазначає, що питання необхідно ставити інакше – чи перебувають норми, що містять суміжні складу злочинів, у конкуренції. У разі позитивної відповіді на це питання в процесі кваліфікації, на його думку,

слід застосовувати правила подолання конкуренції, у іншому випадку – правила розмежування суміжних складів злочинів[70].

Як відомо, конкуренція кримінально-правових норм означає, що існує декілька кримінально-правових норм Особливої частини КК України, які одночасно передбачають діяння, що підлягає кримінально-правовій оцінці. Саме через потенційну можливість застосування кількох норм конкуренція і множинність злочинів видаються суміжними явищами, а відмінність між ними полягає в тому, що кваліфікація за сукупністю пов'язана із застосуванням кількох кримінально-правових норм, а не з вибором однієї статті, що відбувається в разі конкуренції злочинів[65].

Доречний вибір кримінально-правової норми, яка підлягає застосуванню у випадку конкуренції норм, має своєю передумовою використання розроблених наукою кримінального права правил кваліфікації залежно від виду конкуренції. Сутність конкуренції кримінально-правових норм полягає в тому, що правові норми діють паралельно, тобто не суперечать одна одній, не виключають одна одну.

У слідчій і судовій практиці при кваліфікації діянь, пов'язаних із знищенням чи пошкодженням чужого майна, виникає чимало спірних питань, які не отримали належного висвітлення в науковій літературі. Інколи знищення або пошкодження майна визнається не злочином проти власності, а злочином проти кола інших суспільних відносин. Окрім того, в Особливій частині КК України близько 30 складів злочинів, об'єктивна сторона яких характеризується знищенням або пошкодженням майна: одні з них є загальними складами злочинів (наприклад, ст. ст. 194, 196 КК України), інші – спеціальними (наприклад, ст. 270-1 КК України).

Усю сукупність труднощів, що виникають при кваліфікації некорисливих злочинів проти власності можна поділити на три групи[25].

Перша група проблем пов'язана з тим, що Кримінальним кодексом України передбачено ряд злочинів, склади яких ідентичні складам статей

некорисливих злочинів проти власності, і які є спеціальними по відношенню до них, оскільки встановлюють відповідальність за злочинне посягання на спеціальний предмет (вид майна). Такі спеціальні види знищення або пошкодження чужого майна передбачені іншими статтями Особливої частини КК України.

Однак, за умови наявності великої кількості спеціальних норм, безумовно, будуть виникати складнощі при кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення. При конкуренції загальної та спеціальної норм одна з них (загальна) охоплює визначене коло діянь, а інша (спеціальна) – частину цього кола, тобто різновиди діянь, передбачених загальною нормою. Взаємозв'язок між ними характеризується співвідношенням понять «рід-вид»[55]. Конкуренція загальної та спеціальної норм, на думку О.К. Маріна, – це нетипова ситуація у правозастосуванні, зумовлена наявністю в кримінальному законодавстві двох норм, одна з яких є загальною (визначає певне коло діянь як злочини), інша – спеціальною (виділяє з цього кола певні діяння як самостійні злочини, спеціалізує кримінально-правове регулювання), за котрої при кримінально-правовій оцінці одного суспільно небезпечного діяння на застосування претендують обидві ці норми[19].

Можна навести приклади виділення із загальної норми спеціальних норм. Дії винного не можуть бути кваліфіковані за ст. 194 КК України, якщо пошкоджене або знищене майно захищене спеціальними кримінально-правовими нормами. Наприклад, умисне пошкодження об'єктів електроенергетики кваліфікується за ст. 194-1 КК України; знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу – за ст. 245 КК України; руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу та суден, засобів зв'язку чи сигналізації – за ст. 277 КК України; знищення і руйнування пам'яток історії та культури – за ст. 298 КК України; умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу – за ст. 347 КК України; умисне знищення або пошкодження майна службової

особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, – за ст. 352 КК України; пошкодження ліній зв'язку – за ст. 360 КК України; умисне знищення майна судді, народного засідателя чи присяжного – за ст. 378 КК України; умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи – за ст. 399 КК України тощо.

Законодавець визнав за необхідне сформулювати спеціальні склади злочинів знищення або пошкодження, виходячи, ймовірно, з міркувань, що, посягаючи таким чином на це спеціальне майно, злочинець порушує вже не стільки відносини власності, скільки інші суспільні відносини, і в цьому, так би мовити, — “найбільша” небезпека таких діянь. Зокрема, це відносини з охорони довкілля, з охорони безпеки руху та експлуатації транспорту, встановленого порядку несення військової служби, з охорони встановленого порядку здійснення правосуддя і т. ін. Так, небезпека руйнування або пошкодження, наприклад, шляхів сполучення й транспортних засобів визначається не стільки майновою шкодою (що властиве злочину проти власності, передбаченого ст. 194 КК України), а, головним чином, загрозою суспільної небезпеки для людей і майна, котра міститься вже в самому факті руйнування або пошкодження спеціальних предметів; і розмір заподіяної шкоди вже не має значення. У зв'язку з цим потрібно визнати, що у таких злочинів інший родовий об'єкт. Таким чином, по відношенню до ст. 194 КК України вказані норми є спеціальними, і тому, за правилами конкуренції, при кваліфікації витісняють загальну норму[96].

Те саме стосується і погрози знищення майна. Зокрема, йдеться про погрозу знищення майна, що через належність специфічному колу потерпілих охороняється спеціальними (щодо ст. 195 КК України) нормами Особливої частини КК. До кола цих потерпілих належать: працівники правоохоронних органів; державні та громадські діячі; службові особи та громадяни, що виконують громадські обов'язки; судді, народні засідателі та присяжні, а також їх близькі родичі; захисники та представники особи;

начальник з військової служби. Погроза знищення їх майна, вчинена з мотивів, пов'язаних із їхньою службовою, професійною, громадською діяльністю, утворює самостійні склади злочину, передбачені відповідно статтями 345, 346, 350, 377, 398, 405 КК України. За ст. 195 КК України повинні кваліфікуватися лише ті погрози знищення майна, які вчинені стосовно зазначених потерпілих, але без мотивів, пов'язаних із їх професійною, службовою чи громадською діяльністю.

Розмежування діянь, пов'язаних зі знищенням або пошкодженням майна, багато в чому залежить і від предмета злочину. Так, злочин, передбачений ст. 178 КК України, має своїм предметом релігійні споруди чи культові будинки; неправомірне діяння, передбачене ст. 252 КК України, – території, взяті під охорону держави, та об'єкти природно-заповідного фонду; злочин, передбачений ст. 277 КК України, – шляхи сполучення і транспортні засоби; передбачений ст. 292 КК України, – об'єкти магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів; злочин, передбачений ст. 298-1 КК України, – документи чи унікальні документи Національного архівного фонду; злочин, передбачений ст. 360 КК України, – лінії зв'язку і тощо[96].

Диференційною ознакою вказаної групи злочинів може постати й потерпілий від злочину. Таким може бути працівник правоохоронного органу (ст. 347 КК України), службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК України), суддя, народний засідатель чи присяжний (ст. 378 КК України), захисник чи представник особи (ст. 399 КК України), а також близькі родичі зазначених категорій осіб[87].

Суб'єктивна сторона зазначених злочинів характеризується наявністю умислу винного щодо знищення або пошкодження майна, що належить саме працівнику правоохоронного органу, службовій особі чи громадянину, який виконує громадський обов'язок, судді, народному засідателю чи присяжному, захиснику чи представнику особи, або його близьким родичам. Якщо винна

особа помилилася і, бажаючи знищити майно зазначених осіб, знищила або пошкодила майно сторонньої особи, її дії кваліфікуються за сукупністю злочинів - за замах на знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, судді, народного засідателя чи присяжного, захисника чи представника особи, а також вчинення таких дій щодо їх близьких родичів (ст. 15 КК України та відповідною ст. ст. 347, 352, 378, 399 КК України), а також за фактичне знищення або пошкодження майна чужої особи (відповідна частина ст. 194 КК України)[96].

Обов'язковою ознакою цих злочинів є мотив: злочин вчиняється виключно у зв'язку з виконанням потерпілим службових обов'язків. Знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, судді, народного засідателя чи присяжного, захисника чи представника особи, а також вчинення таких дій стосовно їх близьких родичів з інших мотивів має кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 194 КК України.

Проте необхідно зазначити, що бувають і випадки, коли вчинене кримінальне правопорушення підлягає кваліфікації за двома кримінально-правовими нормами – загальною та спеціальною[19]. Наприклад, коли знищення або пошкодження здійснюється шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом і такий спосіб не передбачено як кваліфікуючу ознаку знищення або пошкодження такого майна. Наприклад, було пошкоджено лісовий масив шляхом підпалу. Дане діяння буде підлягати кваліфікації за ст. 245 (спеціальна норма) та ч. 2 ст. 194 КК України (загальна норма). Адже знищення лісового масиву було вчинено шляхом підпалу, а у ст. 245 КК України немає такої кваліфікуючої ознаки, як підпал.

Або ж, коли кримінальним правопорушенням було знищено чи пошкоджено спеціальне майно, а кваліфікувати потрібно за загальною нормою (ст. 194 КК України). Якщо внаслідок вчинення кримінального

правопорушення, окрім спеціального предмета злочину, більше ніяких ознак немає для того, щоб застосовувати спеціальну норму – використовуємо загальну норму[19]. Деякі вчені, зокрема Мельник М. І., Хавронюк М. І., вказують, що таку правову оцінку вчинене має отримувати тоді, коли відсутні певні ознаки (спеціальна мета, наслідки тощо), з якими закон пов'язує наявність спеціального складу знищення або пошкодження майна[73]. Наприклад, умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу залізниці або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, якщо воно не спричинило і не могло спричинити аварію поїзда чи судна, не порушило нормальну роботу транспорту, не створило небезпеки для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, слід кваліфікувати не за ст. 277, а за ст. 194 КК України.

До другої групи проблем можна віднести такі, що виникають у зв'язку з існуванням ряду злочинів, котрі містять у своєму складі знищення або пошкодження майна як форму об'єктивної сторони, а саме — дію або, як зазначають деякі вчені, — основний спосіб або один з можливих способів вчинення злочину.

Це стосується насамперед таких злочинів, як: диверсія (ст. 113 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України), наруга над могилою (ст. 297 КК України), наруга над державними символами (ст. 338 КК України). Ці злочини вчиняють за допомогою такого способу, як «знищення або пошкодження».

Зруйнування або пошкодження майна (об'єктів), яке має особливе господарське чи оборонне значення, з метою ослаблення держави, кваліфікується за ст. 113 КК України як диверсія. Вчинення дій, спрямованих на знищення або пошкодження майна шляхом підпалу з метою ослаблення держави, за наявності всіх інших, передбачених ст. 113 КК України, умов

підлягає кваліфікації як диверсія і додаткової кваліфікації за ч. 2 ст 194 КК України не потребує.

Диверсія, на відміну від знищення або пошкодження майна, є злочином з формальним складом. Тому з моменту вчинення дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень або іншої шкоди здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, що мають народногосподарське чи оборонне значення, вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій, епіфітотій, злочин вважається закінченим. Якщо при цьому заподіюється смерть або тілесні ушкодження, якщо руйнуються або пошкоджуються об'єкти, що мають народногосподарське або оборонне значення - відповідальність настає за сукупністю вчиненого як диверсія, як злочин проти особи чи власності (ст. 115 «Умисне вбивство» КК України, ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна» КК України)[75].

Стосовно суміжності складу злочину, передбаченого ст. 194 КК України, з хуліганством виникає питання - зберігає чи втрачає при цьому знищення або пошкодження майна значення самостійного складу? І як слід кваліфікувати дії, коли з хуліганських мотивів пошкоджено майно і заподіяно власнику шкоду у великих розмірах? Знищення або пошкодження майна не згадується в законі у якості елемента складу хуліганства. Але це не означає, що знищення або пошкодження не може бути ознакою об'єктивної сторони. Насильство над особистістю також не згадується в кримінальному законі в якості складового елемента хуліганства, однак судова практика кваліфікує нанесення з хуліганських мотивів побоїв або тілесних ушкоджень (окрім тяжких) тільки як хуліганство.

У таких умовах юристи по-різному вирішували зазначену проблему. В.М. Чхіквдзе вважав, що, якщо в діях особи вбачається, окрім хуліганства, ще й склад знищення або пошкодження майна, то кваліфікувати такі дії слід за двома самостійними складами[126]. А.М. Трайнін вказував, що, якщо

закон не передбачає ту чи іншу дію як ознаку об'єктивної сторони (спосіб вчинення) іншого злочину, її не можна кваліфікувати за даним складом, а лише як самостійний злочин[103].

Як вбачається, якщо злочинець грубо порушив громадський порядок з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом і при цьому ще й знищив або пошкодив майно, але розмір заподіяної шкоди не є великим, то це слід кваліфікувати тільки як хуліганство. Якщо знищення чи пошкодження чужого майна вчинено не з хуліганських, а з інших мотивів (наприклад, з ревнощів) і при цьому не було допущено порушення громадського порядку, то такі дії підлягають кваліфікації тільки за умисне знищення чи пошкодження майна. У випадку реальної сукупності хуліганства та знищення або пошкодження чужого майна у великих розмірах або за обставин, передбачених ч. 2 ст. 194 КК України, дії кваліфікуються за відповідними частинами ст. 296 та ст. 194 КК України[71].

Так, Личаківський районний суд м. Львова встановив, що ОСОБА_4 3 листопада 2017 року приблизно о 00 год. 08 хв. перебуваючи поблизу будинку №21, що на вул. Дж. Вашингтона у м.Львові, з хуліганських мотивів грубо порушив громадський порядок, що супроводжувалось особливою зухвалістю та виразилось в тому, що він підійшов до автомобіля, який перебуває в користуванні потерпілої ОСОБА_1, що був припаркований у дворі вказаного вище будинку та обома руками розбив вікна у вказаному вище автомобілі, після чого підійшов до припаркованого поряд автомобіля, який належить потерпілій ОСОБА_2 та дерев'яними брусками розбив дзеркало заднього виду, всі вікна, фари, пошкодив капот, двері, багажне відділення вказаного вище автомобіля. А також, маючи умисел на знищення чужого майна шляхом підпалу, підійшов до автомобіля, який перебуває в користуванні потерпілої ОСОБА_1 та налив на сидіння водія даного автомобіля 100-150 грам автомобільного мастила, після чого кинув в салон

сірник, внаслідок чого автомобіль почав горіти, в подальшому полум'я від автомобіля, який належить потерпілій ОСОБА_1, перейшло на автомобіль, який належить потерпілій ОСОБА_2, внаслідок чого автомобілі було пошкоджено. Своїми діями обвинувачений ОСОБА_4 завдав потерпілій ОСОБА_1 матеріальну шкоду на загальну суму 203200 грн. та потерпілій ОСОБА_2 на загальну суму 32818 грн. Суд визнав винним ОСОБА_4 у злочинах за ч.1 ст.296 КК України та ч.2 ст.194 КК України[130].

Слід також приділити особливу увагу складу злочину, передбаченого ст. 189 КК України («Вимагання»), який передбачає у ряді випадків відповідальність ніби за подвійне посягання на відносини власності (маються на увазі ситуації погрози пошкодження чи знищення майна - ч. 1 ст. 189 КК України, а так само пошкодження чи знищення майна - ч. 2 ст. 189 КК України, що поєднуються з вимогою передачі майна чи права на нього або вчиненням будь-яких інших дій майнового характеру). В такому разі загроза пошкодження або знищення майна, а так само пошкодження або знищення майна, хоча і свідчать про посягання на відносини власності, однак є способом вчинення більш суспільно небезпечного і тяжкого злочину, яким є вимагання, порівняно з умисним знищенням або пошкодженням майна[34]. Так, погроза знищення або пошкодження майна при вимаганні посягає на відносини власності, але визначальним для кінцевої кваліфікації діяння є відносини власності, яким завдається шкода в результаті вимагання. Але необхідно враховувати те, що якщо умисне знищення або пошкодження чужого майна за обтяжуючих наслідків (ч. 2 ст. 194 КК України - підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом), вчиненого в процесі вимагання з метою примусу потерпілого виконати пред'явлену вимогу про передачу цього майна чи права на нього, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 189 і ч. 2 ст. 194 КК України.

Так, Рокитнянський районний суд Київської області визнав винним ОСОБА_5 у вчиненні злочинів, передбачених ст. ст. 189 ч. 2 та ст. 194 ч. 2

КК України, встановивши, що ОСОБА_5 вирішив заволодіти грошима одного із засновників ТДВ «Синявське» - заступника директора вказаного товариства - потерпілого ОСОБА_1 шляхом вимагання грошей, поєднаного з неодноразовими погрозами насильства над потерпілим, за допомогою придбаного ним мобільного телефону із функцією зміни голосу та для підтвердження реальності своїх намірів, використовуючи саморобний вибуховий пристрій, який він виготовив при невстановлених досудовим та судовим слідством обставинах, реалізуючи свій злочинний умисел на вимагання коштів в сумі 200 тис. дол. США від заступника директора ТДВ «Синявське» потерпілого ОСОБА_1, заклав даний вибуховий пристрій ззовні з боку внутрішнього дворика на рівні підвіконня у лівому куту крайньої лівої віконної проїми першого поверху лівого крила адмін.приміщення ТДВ «Синявське», розташованого в смт. Рокитне-2, вул. Зарічна, 2 та о 7 год. здійснив вибух, яким були пошкоджені залізні ґрати на вікні та вибиті шибки у навколишніх вікнах приміщення[132].

У деяких випадках крадіжка поєднана з умисним знищенням або пошкодженням майна. Це відбувається тоді, коли винна особа знищенням або пошкодженням майна намагається приховати крадіжку. Всі ці дії утворюють сукупність злочинів і кваліфікуються як крадіжка та знищення або пошкодження майна за ст. 185 та ст. 194 КК України. Крадіжка та знищення чужого майна кваліфікуються за сукупністю злочинів лише тоді, коли знищено було інше, не викрадене майно. Якщо ж винна особа знищує викрадене майно, яке вона викрала, то такі дії кваліфікуються тільки як крадіжка. Пошкодження майна з метою присвоєння частин ушкодженого майна повинно кваліфікуватися не як пошкодження, а як крадіжка майна[86].

Сукупність злочинів може мати місце у випадку розкрадання майна з проникненням у приміщення, яке поєднане з умисним знищенням або пошкодженням приміщення (наприклад, викрадення товару зі складу, вагону,

куди винний потрапив через дірку, яку вибив у стіні, або розкрадання з наступним підпалом)[32].

Також перевищення влади або службових повноважень, поєднане з умисним знищенням чи пошкодженням чужого майна без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 194, ч. 1 ст. 347, ч. 352, ч. 1 ст. 378, ч. 1 ст. 399 КК України) кваліфікується за відповідною частиною ст. 365 КК України і додаткової кваліфікація за статтями про злочини проти власності не потребує. Якщо перевищення влади або службових повноважень було поєднане з діями, відповідальність за які передбачена частинами другими зазначених статей, а також ч. 3 ст. 399 КК України, вчинене винним має кваліфікуватися за сукупністю злочинів[87].

Третя група проблем при кваліфікації знищення або пошкодження майна пов'язана з тим, що інколи знищення або пошкодження майна є наслідком вчиненого суспільно небезпечного діяння. Передусім, це стосується суміжності знищення або пошкодження майна і порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту. Частина друга ст. 276 КК України передбачає як наслідок і як кваліфікуючу ознаку заподіяння потерпілому великої матеріальної шкоди, тобто знищення або пошкодження майна потерпілого.

Відмінність між даними складами, вбачається, перш за все, у об'єкті злочину. Об'єктом ст. ст. 194, 196 КК України є відносини власності, а об'єктом ст. 276 КК України є відносини з охорони безпеки руху та експлуатації транспорту. Відмінність об'єктів обумовлює також і відмінність інших елементів складу, що характеризують суб'єкт і об'єктивну сторону цих злочинів.

Коло суб'єктів за ст. 276 КК обмежений. Ним може бути лише працівник залізничного, водного або повітряного транспорту. Суб'єктом ст. ст. 194, 196 КК України може бути будь-яка фізична осудна особа. Звідси випливає: якщо пошкодження, знищення майна настає з вини осіб, що не є

працівниками транспорту, то відповідальність настає не за ст. 276 КК України, а, власне, за знищення або пошкодження майна як такого.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 276 КК України, є порушення працівниками транспорту правил, установлених для безпечної роботи транспорту. Отже, ст. 276 КК охоплює такі випадки знищення або пошкодження майна, коли вони є наслідками порушення працівниками транспорту правил, встановлених для безпечної і правильної роботи транспорту. Якщо знищення або пошкодження майна настало не з вказаної причини, а в результаті недодержання правил по охороні майна, то кримінальна відповідальність не може настати за порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту[19].

Певні сумніви викликає питання про те, чи може бути предметом умисного знищення або пошкодження інтелектуальна власність. Тут слід виходити з нормативно закріпленого поняття права інтелектуальної власності, яке визначено в ст. 418 ЦК України як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом. Відповідно до ст. 420 ЦК об'єктами права інтелектуальної власності є: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компоновання (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці[6]. Тому якщо розглядати як об'єкт інтелектуальної власності, наприклад, написану але не видану книгу або незапатентований винахід чи комп'ютерну програму (чи інший продукт), то їх статус визначається з урахуванням вимог авторського права, яке дає нам певні категорії для визначення її потенційної вартості. Умисне знищення або пошкодження,

наприклад, матеріального носія з інформацією, яка є інтелектуальною власністю, можна кваліфікувати за ст. 194 КК України. Як вірно зазначає Нікітіна Є.В., що саме наявність матеріального носія дозволяє підтвердити позицію, що об'єкти авторського права і суміжних прав не можуть бути визнанні предметом умисного знищення чужого майна[78]. Що стосується такого об'єкту інтелектуальної власності як комп'ютерна інформація та програма, то у випадку її умисного знищення відповідальність настає за спеціальною нормою ст. 361 КК України як «втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж, що призвело до втрати інформації».

Якщо винна особа, вчиняючи дії, спрямовані на знищення або пошкодження майна, мала намір завдати своїми діями майнову шкоду у великих розмірах, але такі наслідки не настали з причин, що не залежали від її волі, вчинене слід кваліфікувати як замах на умисне знищення чи пошкодження майна.

Так, Носівський районний суд Чернігівської області визнав винними у вчиненні злочину по ст. 15 ч. 2, ст. 194 ч. 2 КК України ОСОБА_3 та ОСОБА_4 з огляду на те, що 31 серпня 2015 року біля 23 години 30хв. ОСОБА_3 за попередньою змовою з ОСОБА_4, маючи умисел на умисне пошкодження чужого майна шляхом підпалу, прибули на автомобілі Форд Ескорт до поля №3-4 ТОВ «Земля і воля», яке розташоване з правої сторони на виїзді з міста Бобровиці в напрямку с. Озеряни, де на території поля посіву кукурудзи поклали автомобільну шину, яку привезли з собою, облили її паливо-мастильними матеріалами та підпалили, після чого зникли з місця підпалу, але в подальшому осередок вогню був помічений та ліквідований охороною вказаного господарства[131].

У випадку, коли винний мав умисел на знищення майна, але із незалежних від нього причин лише пошкодив чуже майно, вчинене слід кваліфікувати як закінчений злочин, передбачений відповідною частиною

статті 194 КК (за умови наявності усіх інших необхідних ознак складу злочину).

При кваліфікації дій винної особи за ст. 195 КК України слід мати на увазі, що погроза знищення чужого майна повинна бути визначеною та реальною, з обов'язковою конкретизацією способу заподіяння цієї шкоди (як загальнонебезпечного). У випадках, коли спосіб знищення майна не визначений, не конкретизований у висловленій погрозі, склад злочину, передбачений ст. 195 КК України, відсутній.

Також слід зазначити стосовно кваліфікації злочину за ч. 2 ст. 194 КК України. Кваліфікований склад злочину, окрім кваліфікуючої ознаки, повинен містити усі ознаки основного складу. Умисне знищення чи пошкодження майна, яке не заподіяло майнову шкоду у великих розмірах, не є кримінально караним діянням (незалежно від способу його вчинення та інших обставин). Тому у випадку, коли умисне знищення чи пошкодження майна, вчинене загальнонебезпечним способом, не заподіяло майнову шкоду у великих розмірах, дії винного не утворюють закінчений склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 194 КК. Залежно від спрямованості умислу, ці дії можуть бути кваліфіковані як замах на вчинення умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом (лише за умови доведення, що винний мав умисел на заподіяння майнової шкоди, принаймні, у великих розмірах)[23].

Тому, як вбачається, Шосткинський міськрайонний суд Сумської області неправильно кваліфікував дії винного за ч. 2 ст. 194 КК України. Було встановлено, що ОСОБА_1 05.08.2012 року близько 14 год 30 хв., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, образився на свою дружину та вирішив підпалити дерев'яний сарай, який розташований в дворі будинку № 44 по вул. Литвінова с. Вовна Шосткинського р-ну Сумської області. Після чого, маючи умисел на знищення майна, яке належить ОСОБА_2 шляхом підпалу, для реалізації задуманого взяв з свого будинку сірники, через город

пішов до двору № 44 по вул. Литвінова с. Вовна Шосткинського району через незачинені двері зайшов до приміщення дерев'яного сараю, де, застосовуючи сірники, підпалив побутове сміття, дочекався поки мусор загориться, після чого вийшов з господарства та пішов до себе додому. В результаті таких дій ОСОБА_1 вогнем було повністю знищено сарай у будинку № 44 по вул. Литвінова с. Вовна Шосткинського р-ну Сумської області, що належить ОСОБА_3 та якій заподіяно збитки на суму 1000 грн[134].

Також, якщо умисним знищенням або пошкодженням майна не заподіяно майнову шкоду у великих розмірах, але ці дії через необережність призвели до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, вчинене не підлягає кваліфікації як закінчений злочин, передбачений статтею 194 КК України. Тут, залежно від спрямованості умислу, може йтися лише про замах на умисне знищення чи пошкодження майна (ч. 1 ст. 194 КК України) у сукупності із необережним вбивством чи іншим необережним злочином (залежно від характеру інших тяжких наслідків, спричинених винною особою). Так само, коли при знищенні або пошкодженні майна, наслідки у вигляді смерті, заподіяння тілесних ушкоджень та ін. були метою дій винної особи, чи вона свідомо припускала можливість їх настання, відповідальність буде за сукупністю злочинів — за умисне знищення або пошкодження майна і, відповідно, — за умисне вбивство, умисне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження та ін[23].

Так, Шевченківський районний суд м. Києва визнав винними ОСОБА_26, ОСОБА_27, ОСОБА_28 у вчиненні злочинів, передбачених п. п. 1, 5, 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 122; ч. 2 ст. 125; ч. 2 ст. 194 КК України, з огляду на те, ОСОБА_26 за попередньою змовою з ОСОБА_27 та ОСОБА_28 23 серпня 2008 року, приблизно о 01 годині 05 хвилин, зайшли в середину приміщення кафе-ресторану «ІНФОРМАЦІЯ_29» та занесли із собою заздалегідь приготовлені дві пластмасові діжки ємкістю по 50 літрів,

наповнені приблизно кожна по 45 літрів бензину, який вилили по сходах вниз від входу і на підлогу в підвальне приміщення кафе-ресторану «ІНФОРМАЦІЯ_29» та підпалили його за допомогою завчасно приготовлених і взятих із собою сірників, достовірно знаючи, що заклад працює цілодобово, в ньому постійно знаходяться відвідувачі та обслуговуючий персонал, усвідомлюючи, що внаслідок пожежі можуть загинути та отримати тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості багато людей, може бути знищено і пошкоджено чуже майно та завдано майнову шкоду в особливо великих розмірах, усвідомлюючи та свідомо допускаючи настання таких наслідків, від чого відбулося загорання та виникла пожежа. Внаслідок вчинення умисного підпалу та виникнення пожежі в приміщенні кафе-ресторану «ІНФОРМАЦІЯ_29» було заподіяно смерть 5 особам, заподіяно тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості 5 особам, а також було знищено та пошкоджено чуже майно, а також витрачено кошти на ремонтні та відновлювальні роботи на загальну суму 2139923,87 гривень, чим заподіяно шкоду в особливо великих розмірах[133].

При вчиненні умисного знищення або пошкодження майна шляхом вибуху слід брати до уваги, що вибух також може бути вчинений у такому місці, у такий час, у таких обставинах, які обмежують його руйнівний вплив і дають змогу винному контролювати перебіг його розвитку. За таких умов умисне знищення чи пошкодження чужого майна шляхом вибуху (аналогічно до підпалу, що не є загальнонебезпечним) слід кваліфікувати за частиною 1, а не за частиною 2 статті 194 КК України.

Отже, дослідження й детальне систематизування існуючих проблем кваліфікації некорисливих злочинів проти власності має дуже важливе значення та допоможе запобігати помилок при кваліфікації таких злочинів у майбутньому і в практичній роботі юристів.

Усю сукупність труднощів, що виникають при кваліфікації некорисливих злочинів проти власності можна поділити на три групи. Перша

група проблем пов'язана з тим, що Кримінальним кодексом України передбачено ряд злочинів, склади яких ідентичні складам статей некорисливих злочинів проти власності, і які є спеціальними по відношенню до них. А тому дії винного не можуть бути кваліфіковані за ст. 194 КК України, якщо пошкоджене або знищене майно захищене спеціальними кримінально-правовими нормами. Однак існують випадки, коли вчинене кримінальне правопорушення підлягає кваліфікації за двома кримінально-правовими нормами – загальною та спеціальною. Або ж, коли кримінальним правопорушенням було знищено чи пошкоджено спеціальне майно, а кваліфікувати потрібно за загальною нормою.

До другої групи проблем відносяться ті, що виникають у зв'язку з існуванням ряду злочинів, які містять у своєму складі знищення або пошкодження майна як форму об'єктивної сторони, основний спосіб або один з можливих способів скоєння злочину. Такі дії, за загальним правилом кваліфікуються за статтею, що передбачає відповідальність за цей злочин. У випадках, коли зазначені дії вчинювалися способом чи спричинили суспільно небезпечні наслідки, які не враховані у статті, що передбачає відповідальність за такий злочин, вони додатково мають кваліфікуватися ще й за ст. 194 КК.

Третя група проблем при кваліфікації знищення або пошкодження майна пов'язана з тим, що інколи знищення або пошкодження майна є наслідком скоєного суспільно небезпечного діяння.

Також, стосовно кваліфікуючого складу за ч. 2 ст. 194 КК України умисне знищення чи пошкодження майна, яке не заподіяло майнову шкоду у великих розмірах, не є кримінально караним діянням (незалежно від способу його вчинення та інших обставин).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження складів некорисливих злочинів проти власності дає підстави зробити висновок, що актуальність та проблемність обраної теми повністю підтвердилась під час проведеної роботи. На підставі дослідження можна сформулювати такі основні висновки і пропозиції.

Некорисливі злочини проти власності – це передбачені розділом VI Особливої частини Кримінального кодексу України суспільно небезпечні винні діяння, які посягають на відносини власності і вчиняються суб'єктом злочину шляхом заподіяння майнової шкоди, без корисливого мотиву та без мети звернення майна, що виступає їх предметом, на свою користь чи на користь інших осіб.

Систему некорисливих злочинів проти власності становлять такі склади злочинів: умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), погроза знищення майна (ст. 195 КК України), необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України) та порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України).

Аналіз суспільної небезпеки некорисливих злочинів проти власності дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах розвитку держави некорисливі злочини проти власності становлять таку ж суспільну небезпеку, як і корисливі злочини проти власності, хоча, безперечно, некорисливі посягання є менш поширеними, аніж корисливі.

Кримінальні кодекси більшості зарубіжних держав приділяють увагу питанням кримінально-правової охорони власності від некорисливих посягань, однак з певною специфікою в залежності від конструкції об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також змісту кваліфікуючих обставин.

Родовим об'єктом усіх складів некорисливих злочинів проти власності виступають відносини власності, тобто ті суспільні відносини, що виникають з приводу майна та виражені у праві володіти, користуватися і

розпоряджатися цим майном. Безпосереднім об'єктом некорисливих злочинів проти власності виступають конкретні суспільні відносини власності, на які прямо і безпосередньо посягає цей злочин, а додатковими можуть бути: суспільні відносини щодо недоторканості життя та здоров'я людини, суспільні відносини, що забезпечують екологічну безпеку, безпеку руху та експлуатації транспорту, громадський порядок, громадську безпеку та ін. Предметом усіх складів некорисливих злочинів проти власності виступає лише майно, чуже для винного, тобто таке, що не належить йому на праві власності чи законного володіння.

Усі склади некорисливих злочинів проти власності є матеріальними, виключення становить лише погроза знищення майна, яка є усіченим складом злочину. Тому обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. ст. 194, 196, 197 КК України є суспільно небезпечне діяння (знищення чужого майна, пошкодження чужого майна, невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо охорони чи зберігання чужого майна), суспільно небезпечні наслідки (заподіяння шкоди у великих розмірах, спричинення тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей, тяжкі наслідки для власника майна) та причиновий зв'язок між ними. Знищення майна – протиправне заподіяння шкоди чужому майну, що робить майно повністю непридатним стосовно його цільового призначення. Пошкодження майна – протиправне заподіяння шкоди чужому майну, що викликає погіршення його якості, зменшення цінності або приведення на якийсь час до непридатності стосовно його цільового призначення. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони чи зберігання чужого майна характеризується двома умовами: наявністю обов'язку діяти певним чином та наявністю реальної можливості діяти певним чином. А обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 195 КК України є лише суспільно небезпечне діяння – погроза знищення майна. При цьому погроза повинна бути реальною, визначеною та з конкретизацією

способу заподіяння шкоди (як загальнонебезпечного).

Суб'єкт складів злочинів, передбачених ст. ст. 194, 195, 196 КК України загальний (фізична, осудна чи обмежено осудна особа, яка досягла віку, з якого, відповідно до КК України, може наставати кримінальна відповідальність – 16 років за ч. 1 ст. 194, ст. 195, ст. 196 КК України та 14 років за ч. 2 ст. 194 КК України), але при цьому він не повинен бути власником (співвласником) знищеного або пошкодженого майна. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 197 КК України, є спеціальним, тобто, окрім загальних ознак, він повинен бути наділений ще й додатковою (спеціальною) ознакою, яка характеризує його правове положення, що прямо зазначено у КК – особа, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна. Обов'язок охорони чи зберігання чужого майна може впливати: безпосередньо з закону; з трудового договору; з цивільно-правових угод. Зміст поняття осудності розкривається завдяки сукупності двох критеріїв: юридичного та медичного. Вчинення злочину у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин є обтяжуючою обставиною.

Суб'єктивна сторона умисного знищення або пошкодження майна (ч. 1 ст. 194 КК України) та погрози знищення майна (ст. 195 КК України), характеризується умисною формою вини. Ч. 2 ст. 197 КК України характеризується подвійною (або змішаною) формою вини, тобто поряд із умислом стосовно наслідків у вигляді майнової шкоди йдеться про необережну форму вини щодо наслідку у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків. Суб'єктивна сторона необережного знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України) та порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України) характеризується необережною формою вини. Мотив та мета вчинення злочину, а також емоційний стан особи під час його вчинення не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони некорисливих злочинів проти власності, проте їх установлення має важливе

значення для правової оцінки злочину (наприклад, дозволяють відмежувати зазначені злочини від суміжних посягань).

Кваліфікуючими ознаками умисного знищення або пошкодження чужого майна, відповідно до ч. 2 ст. 194 КК України, є: 1) вчинення його шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом; 2) заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах; 3) спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків. Зазначені кваліфікуючі ознаки носять альтернативний характер. Вчинення злочину загальнонебезпечним способом підвищує суспільну небезпечність вчиненого й особи злочинця, оскільки при цьому виникає загроза для багатьох об'єктів кримінально-правової охорони і настання тяжких наслідків. Майнова шкода в особливо великих розмірах має місце у разі, коли заподіяно майнову шкоду на суму, яка в 600 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину. Загибель людей – це смерть хоча б однієї людини. Інші тяжкі наслідки знищення або пошкодження майна: заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам, тілесних ушкоджень середньої тяжкості – двом чи більше особам; залишення людей без житла або засобів для існування; масове отруєння чи захворювання людей, тварин, рослин; забруднення довкілля тощо.

Сформовано такі правила кваліфікації некорисливих злочинів проти власності:

- норми ст. ст. 178, 179, 194¹, 239, 245, 252, 265, 270¹, 277, 292, 298, 298¹, 347, 352, 360, 378, 399, 411 КК України є спеціальними по відношенню до ст. 194 КК України; норми ст. ст. 345, 346, 350, 377, 398, 405 КК України є спеціальними по відношенню до ст. 195 КК України. Тому кримінально-правова кваліфікація при конкуренції спеціальних та загальних норм повинна здійснюватися за правилом: застосуванню підлягає спеціальна норма;

- коли знищення або пошкодження здійснюється шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом і такий спосіб не

передбачено як кваліфікуючу ознаку знищення або пошкодження спеціального майна - вчинене кримінальне правопорушення підлягає кваліфікації за двома кримінально-правовими нормами – загальною та спеціальною;

- якщо внаслідок вчинення кримінального правопорушення, окрім спеціального предмета злочину, більше ніяких ознак немає для того, щоб застосовувати спеціальну норму – кваліфікація за загальною нормою;

- знищення або пошкодження чужого майна, погроза знищення чужого майна виступають способом (одним із способів) вчинення злочинів, передбачених ст. 113, ч. 2 ст. 154, ч. 2 ст. 157, ст. 189, ст. 206, ст. 258, ст. 294, ст. 296, ст. 355, ст. 386, ст. 441 КК України, а отже ці норми конкурують як «частина» та «ціле». Кримінально-правова кваліфікація у випадку такої конкуренції, за загальним правилом, повинна здійснюватися за нормою, що передбачає «ціле», без додаткової кваліфікації за ст. ст. 194, 195 КК України. Але якщо додаються обтяжуючі обставини, передбачені ч. 2 ст. 194 КК України, то необхідно ще додатково кваліфікувати за ч. 2 ст. 194 КК України;

- крадіжка та знищення чужого майна кваліфікуються за сукупністю злочинів лише тоді, коли знищено було інше, не викрадене майно. Якщо ж винна особа знищує майно, яке вона викрала, то такі дії кваліфікуються тільки як крадіжка;

- якщо винна особа, вчиняючи дії, спрямовані на знищення або пошкодження майна, мала намір завдати своїми діями майнову шкоду у великих розмірах, але такі наслідки не настали з причин, що не залежали від її волі, вчинене слід кваліфікувати як замах на умисне знищення чи пошкодження майна;

- для кваліфікації дій винної особи за ч. 2 ст. 194 КК України, окрім кваліфікуючих ознак (ознак) необхідно встановити наявність усіх ознак, передбачених ч. 1 ст. 194 КК України, в тому числі і заподіяння шкоди у великих розмірах;

- коли при знищенні або пошкодженні майна, наслідки у вигляді смерті, заподіяння тілесних ушкоджень та ін. були метою дій винної особи, чи вона свідомо припускала можливість їх настання, відповідальність буде за сукупністю злочинів.

В результаті проведеного дослідження пропонується внести до чинного законодавства такі зміни і доповнення:

- за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що завдало значної шкоди потерпілому, та адміністративну відповідальність за такі ж діяння, якими не заподіяно значну шкоду потерпілому;

- назву ст. 197 КК України після слів «обов'язків щодо» доповнити словами «зберігання чи» (адже ст. 197 КК України передбачає відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язків і щодо охорони, і щодо зберігання чужого майна, в той час як назва цієї статті сформульована так: «порушення обов'язків щодо охорони майна»);

- поділ ч. 2 ст. 194 КК України на дві частини: ч. 2, яка передбачала б відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, вчиненого повторно або загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах; та ч. 3, в якій мало б йтися про діяння, передбачені ч. 1 або ч. 2 цієї статті, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

- додати примітку до ст. 194 КК України, в якій визначити, що повторним вважається не лише вчинення повторно злочину, передбаченого ст. 194 КК України (повторність тотожних злочинів), а й злочинів, передбачених ст. 270-1, 277, 347, 347-1, 352, 378, 399, 411 КК України (повторність однорідних злочинів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 року URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конституція України: офіц. текст: станом на 30.09.2016 рік. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Кримінальний кодекс України: офіц. текст: станом на 07.03.2018 рік: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: офіц. текст: станом на 12.04.2018 рік: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Податковий кодекс України: офіц. текст: станом на 27.02.2018 рік: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Цивільний кодекс України: офіц. текст: станом на 07.03.2018 рік. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 25.03.2013 року: офіц. текст. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/314-18>.
8. Про державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 року: офіц. текст. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
9. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 № 10: офіц. текст. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.
10. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 31.01.2005 года со следующими изменениями и дополнениями. URL: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14108/preview>.
11. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 года. URL:

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=3312&lang>.

12. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года, № 167-І.
URL: <http://www.zakon.kz/211944-ugolovnyjj-kodeks-rk-2011.html>.

13. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21.05.1998 года со следующими изменениями и дополнениями. URL: <http://mmk.tj>.

14. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24 мая 1996 года со следующими изменениями и дополнениями. URL: <http://base.garant.ru/10108000-022.htm#par1172>.

Спеціальна література:

15. Безверхов А.Г. Уничтожение и повреждение имущества: вопросы истории, теории, практики: монография. Юрлитинформ, 2010. 192 с.

16. Боднарчук Р.О. Знищення або пошкодження майна: історичний аспект. *Форум права*. 2010. № 2. С. 46-56. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10bromia.pdf>.

17. Боднарчук Р.О. Поняття, критерії та ознаки знищення чужого майна (статті 194 та 196 КК України). *Форум права*. 2011. № 3. С. 5361. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11broccu.pdf>

18. Бойцов А.И. Преступления против собственности. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 775 с.

19. Боровікова К.Г. Проблеми кваліфікації деяких некорисливих злочинів проти власності. URL: <http://pravoznavec.com.ua>.

20. Брич Л. Суміжні склади злочинів: поняття та ознаки. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 6. С. 102-109.

21. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. станом на вересень 2011 р. К.: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

22. Волков Б.С. Ответственность за уничтожение и повреждение имущества по советскому уголовному праву. Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 1961. 90 с.

23. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія. Л. : Львів. держ. ун-т. внутр. справ, 2012. 211 с.
24. Гончаренко В.Д. Хрестоматія з історії держави і права України. К.: Видавничий Дім «ІнЮре», 2003. 800 с.
25. Горелик А.С. Конкуренция уголовно-правовых норм: учеб. пос. [2-е изд., испр. и доп.]. Красноярск: Изд-во Краснояр. гос. ун-та, 1998. 106 с.
26. Грищук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 568 с.
27. Дзюба Ю.П. Деякі методологічні аспекти дослідження предмета злочину / Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: матеріали наук. конф. (м. Харків, 15 трав. 2009 р.) / [редкол. В.І. Борисов (голов. ред.) та ін.]. Х.: Право, 2009. С. 95-98.
28. Дорохіна Ю.А. Суб'єктивна сторона злочинів проти власності. К.: Юридична наука № 4, 2014. С. 52-58.
29. Дудоров О.О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162-170. URL: http://lsej.org.ua/1_2015/44.pdf.
30. Есипов В.В. Уголовное уложение 1903 года, его характер и содержание / В.В. Есипов. Варшава: Тип. Варш. учеб. окр., 1903. 180 с.
31. Ємельянов В. П. Дискусійні питання щодо визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 16. С. 172-182.
32. Ємельянов В.П. Кваліфікація злочинів проти власності: Навч. посібник. Х.: Рубикон. 1996. 112 с.
33. Ємельянов В.П. Защита права собственности уголовным законодательством. Х.: Рубикон. 1996. 90 с.

34. Женутній В. Особливості кваліфікації протиправних діянь, що спричинили знищення або пошкодження майна. *Право України*. 2004. С. 56-59.
35. Зателепин О. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве. *Уголовное право*. 2003. № 1. С. 29-31.
36. Казаков Г.П. Расследование и предупреждение поджогов, совершаемых с целью сокрытия преступлений: дис. ... канд. юрид. наук. М.: ВНИИ МВД СССР, 1974. 221 с.
37. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. К.: Істина, 2010. 430 с.
38. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М.Й. Коржанський. К.: Атіка, 2001. 765 с.
39. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина загальна: курс лекцій. К.: Наукова думка та Українська видавнича група, 1996. 124 с.
40. Кригер Г.А. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве. *Вестник Московского университета*. 1995. № 1. С. 121-126.
41. Кримінальне право. Загальна частина: підруч. [за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського]. К.: Істина, 2011. 1112 с.
42. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юрид.вузів і фак. / за ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. К.: Юрінком Інтер, 1997. 387 с.
43. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. [4-те вид., переробл. і допов]. Х.: Право, 2010. 456 с.
44. Кримінальне право України: Навч. посіб. / С.Г. Волкотруб, О.М. Омельчук, В.М. Ярін та ін. / За ред О.М. Омельчука. К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. 297 с.
45. Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. М.І. Бажанова,

- В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2003. 496 с.
46. Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. для студ. ВНЗ / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2007. 622 с.
47. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-тє вид., перероб. та доп. Х.: Право, 2010. 608 с.
48. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2: Особлива частина / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. [5-тє вид., допов.]. Х.: Право, 2013. 1040 с.
49. Кримінальний кодекс Української РСР. / за ред. А. Каплана. К.: Держполітвидав УРСР, 1950. 168 с.
50. Кримінальний кодекс Української РСР. Офіційний текст із змінами та доповненнями на 1 жовтня 1970 р. і постатейними матеріалами. К.: Видавництво політичної літератури України, 1971. 249 с.
51. Кругликов Л.Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, А.В. Васильевский. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 300 с.
52. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. М.: Госюриздат, 1960. 244 с.
53. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. [2-е изд., перераб. и дополн.]. М.: Юристь, 2001. 210 с.
54. Кузнецов В.В. Комп'ютерна інформація як предмет крадіжки / ВПраво України. 1999. №7. С. 85-88.
55. Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко; за заг. ред. Є.М. Моїсеєва та О.М. Джужи. К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 300 с.
56. Кульчицький В.С. Історія держави і права України : навч. посібн. / В.С. Кульчицький, Б.Й. Тищик. Л.: Тріада плюс, 2000. 400 с.
57. Курс советского уголовного права. Часть Особенная / под ред. Пионтковского А.А., Ромашкина П.С., Чхиквадзе В.М. М., 1970. 567 с.

58. Лащук Є.В. До питання про «безпредметні» злочини. *Держава і право: зб. наук. пр.* 2000. Вип.8. С. 372-378.
59. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву: дис. ... канд. юрид. наук. Омск, 1978. 212 с.
60. Лейкина Н.С., Грабовская Н.П. Субъект преступления. *Курс советского уголовного права.* Часть Общая. М.: Спарк, 1968. С. 35-39.
61. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. М.: НОРМА, 1998. 296 с.
62. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. К.: Київ. ун-т, 2006. 573 с.
63. Лобов С.А. Некоторые аспекты развития и совершенствования российского уголовного законодательства об ответственности за поджог / Актуальные проблемы уголовного законодательства Российской Федерации. Краснодар: Краснодар. юрид. ин-т МВД России, 1998. С. 218-225.
64. Лопашенко Н.А. Преступления против собственности: теорет.-приклад. исслед. М.: ЛексЭст, 2005. 408 с.
65. Мандро О.В. Особливості відмежування злочинів, які посягають на суддю, народного засідателя чи присяжного від суміжних діянь. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2013. Спецвип. Т. 1. С. 103-106.
66. Мельникова Ю.Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания. Красноярск, 1989. 120 с.
67. Михайленко П.П. Борьба с преступностью в Украинской ССР: в 2-х т. Т. 1. 1917-1925 гг. / П.П. Михайленко. К., 1966. 831 с.
68. Мостепанюк Л. Об'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 270-1 Кримінального кодексу України. *Публічне право.* 2011. № 4. С. 152159.
69. Музыка А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних

засобів. К.: Логос, 1998. 324 с.

70. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

71. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство: дис. ... канд. юрид. Наук / В.В. Налуцишин. К. 2007. 266 с.

72. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С.С. Яценко. 4-е вид., перероб. та доп. К.: А.С.К., 2006. 848 с.

73. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. [9-те вид., переробл. та допов.]. К.: Юрид. думка, 2012. 1316 с.

74. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / під заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Ганчаренка. К.: Форум, 2001. 942 с.

75. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. Т.1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. К.: Алеута. 2009. 964 с.

76. Наумов А.В. Российское уголовное право. М.: БЕК, 1996. 560 с.

77. Нерсесян В.А. Неосторожная форма вины: проблемы и решения / В.А. Нерсесян // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы междунар. науч.-практ. конф., 2930 янв. 2004 г. / редкол.: А.И. Рарог (отв. ред.) и др. М.: МГЮА, 2004. 519 с.

78. Никитина Е.В. Уголовная ответственность за умышленное уничтожение или повреждение имущества: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. наук; Ростовский юридический институт. Ростов на Дону. 2000. 21 с.

79. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. М.: Госюриздат, 1960. 243 с.

80. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. К.: Аконіт, 1998. Т. 2. 910 с.

81. Олійник П.В. Щодо поняття предмета злочинів проти власності. Х.: Нац.

- ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2015. С. 29-38.
82. Орымбаев Р. Специальный субъект преступления. Алма-Ата, 1977. С. 45-59.
83. Павлов В.Г. Субъект преступления. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 318 с.
84. Панов Н.И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Проблемы правоведения. 1984. Вып. 45. С. 67-73.
85. Первомайский В.Б. Критерии невменяемости и пределы компетенции психиатра-эксперта // Сов. гос. и право. 1991. № 5. С. 69-76.
86. Плютина Е.М. Уничтожение или повреждение имущества: проблемы квалификации и соотношения со смежными составами преступлений (по материалам судебной практики Краснодарского края): дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2005. 199 с.
87. Попіль В.І. Проблемні питання кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна. К.: Правничий вісник університету «КРОК». С. 42-45.
88. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743. / за ред. Ю.С. Шемшученка, К.А. Вислобокова. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 1997. 547 с.
89. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 1976 р. № 4 в редакції постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 березня 2000 р. № 3 (п. 3) // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навчальний посібник / укл. Б.О. Кириць. Л.: ПАІС, 2005. С. 150-156.
90. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений / А.И. Рарог. М.: ООО «Профобразование», 2001. 133 с.
91. Российское законодательство X-XX веков: В 9 т. Т. 6. Законодательство

- первой половины XIX века. М.: Юридическая литература, 1988. 432 с.
92. Российское уголовное право. Особенная часть / под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. М.: Юристъ, 1997. 493 с.
93. Савченко А.В. Актуальні проблеми злочинів проти власності та у сфері господарської діяльності. Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2015. 49 с.
94. Савченко А.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. 2014. 248 с.
95. Сакун А.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. К., 2010. 19 с.
96. Сербіна Н.О. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства України: дис. ... канд. юрид. наук; Нац. акад. внутр. справ. К., 2015. 249 с.
97. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 264 с.
98. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.
99. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. 3: Статут Великого князівства Литовського 1588 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 672 с.
100. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посібник. – Х.: УкрЮА, 1994. 87 с.
101. Титов. Ю.П. Хрестоматия по истории государства и права России. М.: «ПРОСПЕКТ», 1997. 472 с.
102. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. 364 с.

103. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1951. 388 с.
104. Трубников В.М. Новый взгляд на объект преступления / // Право і безпека. 2002. № 1. С. 86-89.
105. Уголовное право. Общая часть: учебник / за ред. И.Я. Козаченко и З.А. Незнамова. М.: Инфра-М, 1997. 516 с.
106. Уголовный кодекс Эстонской Республики. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 262 с.
107. Уголовный кодекс Испании. М.: Зерцало, 1998. 218 с.
108. Уголовный кодекс Китая. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 296 с.
109. Уголовный кодекс Латвийской Республики. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 313 с.
110. Уголовный кодекс Литовской Республики. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 342 с.
111. Уголовный кодекс Нидерландов. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 230 с.
112. Уголовный кодекс Республики Беларусь. - СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 474 с.
113. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 524 с.
114. Уголовный кодекс Республики Польша. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 234 с.
115. Уголовный кодекс Республики Сан-Марино. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 253 с.
116. Уголовный кодекс Франции. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 648 с.
117. Уголовный Кодекс Швейцарии. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 350 с.
118. Уголовный кодекс Швеции. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 320 с.
119. Уголовный кодекс Японии. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 226 с.
120. Фесенко Є.В. Злочини проти громадської безпеки та проти здоров'я

населення: питання розмежування / Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування та вивчення: матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. (Харків, 25-26 жовт. 2001 р.) / [редкол. : В.В. Сташис (гол. ред.) та ін.]. Х.: Юрінком Інтер, 2002. С. 184-186.

121. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони : монографія. К.: Атіка, 2004. 280 с.

122. Фесенко Є.В. Цінності як об'єкт злочину / Право України. 1999. № 6. С. 73-80.

123. Фролов Е.А. Объект уголовно-правовой охраны и его участие в организации борьбы с посягательствами на собственность: дис. ... д-ра юрид. наук. Свердловск, 1971 381 с.

124. Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Сборник ученых трудов Свердловского юридического института. 1969. Вып. 10. С. 200224.

125. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / за ред. А.С. Чайковського, О.Л. Копиленка, В.В. Кривоноса, В.В. Свистунова, Г.І. Трофанчука. К.: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

126. Чхиквадзе В. М. Хулиганство. М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1939. 24 с.

127. Шарипов А.М. Уголовно-правовая оценка уничтожения и повреждения чужого имущества: дис. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2005. 178 с.

128. Шевченко И.Г. Уничтожение и повреждение имущества в уголовном праве России: эволюция норм: автореф. дис. на соискание ученой степени. канд. юрид. наук. Самара, 2007. 25 с.

129. Шульга А.В. Объект и предмет преступлений против собственности в условиях рыночных отношений и информационного общества. М.: Юрлитинформ, 2007. 376 с.

Матеріали практики:

130. Вирок Личаківського районного суду міста Львова / Справа № 463/5740/17, 2018 рік [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [офіційний веб портал]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71942344>.

131. Вирок Носівського районного суду Чернігівської області / Справа № 729/1303/15-к, 2016 рік [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [офіційний веб портал]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63635626>.

132. Вирок Рокитнянського районного суду Київської області / Справа № 1021/1157/12, 2013 рік [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [офіційний веб портал]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30456360>.

133. Вирок Шевченківського районного суду міста Києва / Справа № 1-413/11, 2013 рік [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [офіційний веб портал]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35411464>.

134. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області / Справа № 589/99/13-к, 2013 рік [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: [офіційний веб портал]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29106091>.